

COTA 211121

Sublit

INVENTAR 277411

Inw. 20892

502

ȘTEFAN CIOBANU

72233

749

INTRODUCERE
 IN
 ISTORIA
 LITERATURII ROMÂNE
 ORIENTĂRI METODOLOGICE

Casa Școlilor
 1944

BUCUREȘTI
21352

Sublet
211121

~~Biblioteca Centrală Universitară
București
Cota *211121 Sublet*
Inventar *277411*~~

B.C.U. Bucuresti

C277411

IN LOC DE PREFAȚĂ.

21111

Lucrarea de față este o introducere la cursul de istorie a literaturii române vechi, ținut la facultatea de filosofie și litere de pe lângă universitatea din București în anii 1938—1943. Este o încercare de a pune în discuție câteva probleme în legătură cu metodologia istoriei literaturii românești și de a schița câteva orientări simple pentru tineretul universitar în domeniul vast al cercetărilor literare în genere și al istoriei literaturii noastre naționale.

Problemele de metodologie formează în ultimele decenii obiectul unor preocupări intense ale oamenilor de litere la aproape toate popoarele, unde s'a dezvoltat o literatură mai de seamă.

În limbile germană, italiană, franceză și rusă, se găsesc lucrări serioase de îndrumări metodologice pentru istoria literaturilor respective. La noi, Românii, chestiunile de metodologie ale literaturii au fost atinse numai tangențial.

Acest fapt justifică apariția acestei modeste lucrări, care, fără niciun fel de pretenții de originalitate, tinde la sistematizarea unor observații dobândite de către autorii străini ale unor cercetări similare. Afară de materialul străin consultat, pentru aplicarea metodologiei la istoria literaturii române, mi-a folosit și experiența căpătată în decursul unui lung șir de ani închinat preocupărilor de istoria literaturii noastre.

De mare folos mi-au fost, la alcătuirea prezentei lucrări, cercetările asupra metodologiei istoriei literaturii ruse, re-

zumate într'o lucrare scurtă, a fostului meu profesor V. N. Pereț, membru al Academiei de științe ruse, mort în exil sub soviete, care mi-a îndrumat pașii spre preocupări de istoria literaturii române, în împrejurări când aceasta nu era atât de ușor.

Mulțumiri calde d-lui profesor Ioan Petrovici, ministrul culturii, care cu o largă înțelegere colegială a înlesnit apariția acestei cărți și a cursului meu de istoria literaturii române vechi, ce în curând va vedea lumina tiparului.

ȘTEFAN CIOBANU

LITERATURA.

Puterea cuvântului este nemăsurată.

O legendă antică ne-a lăsat amintirea, că Spartanii în timpul războiului al doilea cu Messena, deprimăți de in-succesele ostașilor lor, se adresează, după indicațiile ora-colului dela Delfi, către Athena, ca să le trimită un co-mandant pentru armată.

Conaționalii lor din Athena, în bătaie de joc, le trimit Spartanilor un învățător șchiop, schilod, cu numele de Τυρταίος. Spre uimirea tuturor, acest din urmă crează niște cântece, niște elegii, „ὁ ποδὲ γυγας” — îndemnuri, care aprind în sufletul Spartanilor focul sacru al curajului, al sacrificiului pentru patrie, și-i duce la izbândă. Această legendă simbolizează ideea forței, pe care o are poezia și în genere literatura; ideea influenței extraordinare pe care o exercită literatura asupra sufletului omenesc.

Este un exemplu plastic al puterii pe care îl are cuvântul asupra omului.

Este un fapt bine cunoscut, că literatura reprezintă în zilele noastre una din cele mai mari puteri în formarea sufletului omenesc, în crearea idealurilor omenirii; că ea este cea mai însemnată forță socială și spirituală în viața omenirii, că literatura îndeplinește una din cele mai importante funcții sociale.

Literatura este în stare să formeze idei și curente, care duc la schimbarea ordinii sociale, să influențeze masele mari ale poporului, să creeze mentalitatea unei societăți. Ea este cea mai puternică forță educativă¹⁾. Citirea cărților formează clasa sofiștilor în Grecia antică, ridiculizați în

1) A se vedea articolul profesorului Basil Munteanu: „Educație prin literatură” în „Revista generală a învățământului” Nr. 2—3, anul 1943, pp. 3—31.

comedia lui Aristofan „Norii”. Citirea fără de discernământ a romanelor cavalierești din evul mediu îl duce la nebunie pe Don Quichotte de la Mancha al lui Cervantes. Literatura pregătește revoluția franceză; ea formează un curent de renovare a vieții politice în Polonia în veacul al XVII-lea. La noi, literatura duce la formarea ideii de origine a Românilor, a ideii de unitate națională. Dela mitropolitul Moldovei Varlaam, dela Simeon Ștefan, dela cronicarii noștri și până la Gheorghe Lazăr și generația pașoptistă se plămădește prin literatură din mândria originii latine realizarea marilor idei naționale.

Legătura dintre viață și literatură, din care reese și importanța socială a literaturii, se poate constata foarte bine din cele două volume ale savantului rus **Sipovschi** asupra romanului rus tradus în secolul al XVIII-lea¹⁾. El urmărește curba de scădere și creștere a traducerilor, după metoda statistică, face un calcul al răspândirii cărților, ca și raportarea cuprinsului romanelor la stările sociale de atunci. Profesorul rus ajungă la concluzia, că fiecare epocă își are scrierile sale preferate: epoca, în care se vântură ideile democratice și de reformă socială din timpurile împărătesei Ecaterina, este epoca care dă romane cu caracter social; epoca desamăgirii, produsă de neînfăptuirea acestor reforme, adică epoca de reacționarism și de cprimare sufletească, dă naștere la traducerea romanelor cu caracter filosofic. Iar epoca de decădere a societății, de desfrâu, dă romane cu caracter mai frivol, romane de aventură. Intre viață și literatură este deci un contact permanent, o corelație. Și, dacă viața este sursa literaturii, literatura este un factor care contribuie la îndrumarea vieții; ea este o mare forță educativă a popoarelor. La noi, ea formează sufletele pentru unire și pentru marile reforme sociale. Literatura poate duce la înobilizarea, la înăl-

¹⁾ В. В. Сиповскій. Изъ исторіи русскаго романа и повѣсти. С. Петербургъ. 1903. Idem. Очерки по исторіи русскаго романа. С. Петербургъ. 1909, 1, 2. 1910.

țarea societății, dar poate duce și la degradarea ei; depinde de caracterul literaturii.

Copiii, cari citesc cărți cu caracter aventuros, romane polițiste, adeseori capătă înclinări către aventuri, uneori fac chiar crime; iar acei cari citesc cărți de călătorii, părăsesc câteodată casele părinților, și așa mai departe.

Rolul educativ al literaturii a fost semnalat încă de către Hegel, care constată, că literatura este cea mai bogată dintre arte, căci pentru literatură este totul accesibil, ce este accesibil cuvântului; iar cuvântului este accesibil totul, ce este accesibil gândirii omenești.

Un arheolog a fost întrebat, ce este arheologia, care este definiția acestui cuvânt. „Arheologia este”, a răspuns savantul arheolog, „obiectul de care mă ocup eu”. Toți știu ce este arheologia, dar e foarte greu să i se dea o definiție.

Acelaș lucru se poate spune și despre „literatură”. Noi toți vorbim despre literatură, tuturor literatura ne este aproape, dar foarte puțini știm ce însemnează literatura, foarte puțini știm să dăm o definiție precisă acestei noțiuni.

Chiar faptul, că asupra aceluiași fenomen literar, adică asupra aceleiași opere sau scriitor, sunt diferite păreri, uneori contradictorii, ne pune pe gânduri. Produsele creațiilor în arta cuvântului sunt pasibile de critici, care variază dela om la om. Știți, de exemplu, că **Mihail Eminescu** era socotit de către **Aron Densușeanu** ca scriitor de mâna a doua, ca scriitor lipsit de talent, iar **Dimitrie Bolintineanu** a fost ridicat la rangul de geniu. Asupra lui Tudor Arghezi sunt păreri care se exclud una pe alta. Chiar istoricii literaturii, care se conduc după anumite principii obiective, care sunt mai puțin impresionisti, cum sunt de obicei criticii, greșesc în această privință. Și atunci se pune întrebarea : unde este adevărul și care sunt criteriile de apreciere, care sunt mijloacele pentru a ajunge la adevărul științific și care este definiția cuvântului literatură?

Din copilărie, noi toți avem de a face cu literatura. În cântecele de leagăn ale mamelor noastre, în urările de sărbătorile Crăciunului, în poezia datinelor, în obiceiurile noastre, în basmele pe cari le auzim, în primele cărți pe care le citim — pretutindeni găsim elemente de literatură. Literatura în cadrele ei largi cuprinde și cântecul din câteva cuvinte ale omului primitiv, și poezia superbă a lui **Mihail Eminescu**; și narațiunea neiscusită a vânătorului sălbatic, și romanul complicat al zilelor de astăzi; și jocurile sintetice, cu dansuri, muzică și mimică ale vechilor greci, și drama psihologică sau socială a scriitorilor contemporani; sunt fenomene deși în aparență disparate, totuși în esența lor de aceeași natură.

Iată de ce, la întrebarea, ce este literatura, se dau diferite răspunsuri, se dau definiții uneori confuze, vagi, chiar contradictorii.

Prin scopurile pe care le atinge literatura și prin mijloacele artistice de care dispune ea, literatura are aderență cu arta. Pentru acest motiv, unii susțin, că literatura ar fi o latură a artei; ea se caracterizează prin faptul, că mijlocul de formare a concretizărilor artistice în literatură este cuvântul.

S'a spus, că „literatura este oglinda vieții unui timp în toată diversitatea ei”... că ea „este expresia clară a timpului”¹⁾, că ea reprezintă viața complicată a cuvântului, că ea este expresia vieții sufletești a unui popor, că ea oglindește mentalitatea lui, idealurile și aspirațiile lui. Unii văd în literatură un mijloc de cunoaștere a vieții reale (marxiștii).

Atunci tot ce este scris sau tot ce se concretizează în arta cuvântului este literatură. Și filosofia lui **Nietzsche**, și factura negustorului, și procesul verbal de contravenție, și manualul de geografie sau literatură, căci

1) **W. Mahrholz**. *Literargeschichte und Literaturwissenschaft*, Berlin, 1923, p. 72.

ele toate oglindesc viața omenească, toate au forma cuvântului, toate oglindesc poate anumite stări sufletești, anumite idealuri, chiar năzuinți. Nu este însă așa. La început cuvântul literatură, dela „littera=litterae”, avea un înțeles mai larg. El însemna știință în general, „erudiție” — la Cicero, „scrieri” — la Tacit, „gramatică” — la Quintilian. Om de litere însemna om de știință.

Astăzi cuvântul „literatură” se întrebuințează în două sensuri: a) complexul scrierilor asupra unei materii, sau a unei chestiuni sau probleme; de exemplu: literatura tehnică, istorică, lingvistică, folkloristică, etc... In acest sens noțiunea „literatură” se apropie mai mult de noțiunea de „bibliografia” unei chestiuni.

b) In al doilea sens, sub denumirea de literatură în linii generale, se înțelege totalitatea operelor exprimate în cuvânt, având o formă sau alta, care, în imagini vii, oglindesc toate fenomenele gândirii și ale sentimentelor unui popor și care este în stare să provoace prin forma lor artistică anumite emoții trăite de autor.

Se mai dau și alte definiții termenului de „literatură”. Astfel, se precizează, că „literatura unui popor este suma operelor exprimate în limbă, fixate în scris, sau în tipar, sau altfel transmise, care reprezintă spiritualitatea și plenitudinea sufletească a poporului în toată întinderea și capacitatea lui”¹⁾.

Sau, literatura este „complexul de opere literare a unei națiuni, care conțin scrieri cu înțeles artistic, sau care în realitate au acest caracter”²⁾.

Din aceste definiții, destul de vagi, reese, că literatura prin menirea și esența ei se apropie de artă, și ca orice operă de artă, opera literară este determinată prin formele sale exterioare și prin conținutul ei intern de toate

1) **WERNER MAHRHOLZ**, *Literar-Geschichte und literarwissenschaft*. Berlin, 1923, p. 58.

2) **V. TURRI-UMBERTO RENDA**, *Dizionario storico-critico della letteratura italiana*. Torino, 1941, p. 590.

condițiile vieții unui popor: politice, sociale, religioase, morale, artistice, ale timpului în care s'a produs opera. Prin forma sa, ca și prin conținut, literatura, ca orice operă de artă, are menirea de a suscita anumite emoții.

Sub noțiunea de **formă**, care este indispensabilă în orice operă literară, se înțeleg toate mijloacele de obiectivizare artistică — limba, stilul, compoziția, subiectul, — într'un cuvânt, mijloacele cu ajutorul cărora ideea poetului capătă o ființă plauzibilă, reală, formă care este capabilă să provoace la cititori și ascultători anumite emoții. D-l prof. D. Caracostea, în lucrarea sa „Arta cuvântului la Eminescu”, spune cu privire la formă, următoarele: „Conținutul în sine este o abstracție; singura realitate este exprimarea”¹⁾.

Iar în altă parte D-sa afirmă, și cu drept cuvânt, că o idee desbrăcată de cuvânt este o schemă, care nu spune nimic; o idee nu poate exista în afară de formă.

Cuvântul, această armă puternică a vieții spirituale a omenirii, este elementul principal în această serie de mijloace de creație. Este forma care nu poate lipsi, fără care nu se poate concepe o operă literară, după cum o pictură artistică nu poate exista fără pânză și culori. Cuvântul ne dă putința să percepem toate nuanțele stărilor sufletești ale poetului, ale impresiilor și ideilor lui. Cuvântul „palat”, „castel”, „casă”, „căsuță”, „colibă”, „blokhaus”, — toate ne dau o idee precisă despre locuința omului, dar fiecare din aceste cuvinte își are nuanța sa proprie, își are semnificația lui deosebită.

Poeții preromantismului german văd în cuvânt, în limba omenească, „adevărată esență” a oricărei opere literare. Astfel, Novalis în monologul său asupra limbei o numește „minunat și rodnic mister”²⁾. Iar mai târziu, Hö-

1) D. CARACOSTEA. Arta cuvântului la Eminescu, București. 1940, p. 4.

2) LEONHARD BERIGER. Die literaturische Wertung. Halle. 1938, p. 53.

derlin numește limba „un mister dumnezeesc”, care crează gândirea; că ea ar arunca plasa asupra spiritului, care prins în ea, ar trebui să exprime divinul, că ea dă posibilitatea de exprimare ritmică ¹⁾.

Aceleași păreri entuziaste asupra cuvântului le are și **Goethe**, care exclamă: „**Imi este cu neputință să apreciez îndeajuns cuvântul**” („Ich kann das Wort so hoch unmöglich schätzen”). Iar **V. Hugo** spune: „Căci cuvântul este vorbire, și vorbirea este Dumnezeu” („Car le mot, c'est le verb, et le verb c'est Dieu”) ²⁾.

D-l profesor D. Caracostea în acelaș studiu, cu multă competență, vorbește despre rolul formei în literatură și despre importanța cuvântului în operele literare. Ideea puterii cuvântului o găsim și în literatura noastră veche. Intr'un manuscris din secolul al XVII-lea citim: „și cuvântul și înțelepciunea în limbă zace” (M-sul Nr. 1387, p. 187; Bibl. Acad. Române).

Limba însă, stabilă în permanența formelor ei de bază, este supusă la numeroase modificări mici, totalitatea căroro formează evoluția limbei. Cuvintele își schimbă adeseori sensul, uneori dispar din uz (cuvântul „sâneț”, de ex., — armă de foc, a dispărut). Deci, valoarea lor nu întotdeauna rămâne aceeași.

Valoarea cuvântului însă se poate manifesta numai în cadrul unei limbi. „Pătrunderea conținutului, cât și a formei fiecărei opere literare cere stăpânirea limbei operei respective, a limbei unui popor, a unei epoci, a unei personalități” ³⁾. Căci după cum „nu există o poezie adăvărată care să nu fie națională” ⁴⁾, tot așa nu există o literatură, care să nu aparțină unei comunități omenești,

1) Ibidem.

2) Ibidem, p. 52.

3) Dr. **JULTUS PETERSEN**. Die Wissenschaft von der Dichtung. Band I. Berlin. 1939, p. 2.

4) **LEONHARD BERIGER**, Op. cit., p. 131.

unei grupări etnice, cu limba ei proprie, care își are istoria ei, legile ei gramaticale, ritmul ei.

Stilul este totalitatea mijloacelor de exprimare supuse unor norme comune, în care se manifestă concepția estetică și puterea de transformare ale autorului¹⁾. Cu alte cuvinte, stilul în literatură însemnează sistemul de mijloace artistice ale cuvântului, caracteristice pentru opera unui scriitor sau a unei epoci. Este maniera de exprimare a gândirii.

Stilul, care zugrăvește cele mai mici nuanțe ale stărilor sufletești ale autorului, are trăsăturile lui particulare, individuale. În același timp el este caracteristic pentru cugetarea poetică a epocii; fiecare epocă își crează maniera ei de exprimare a sentimentelor și ideilor ei. Așa, de exemplu, opera lui **Nicolae Costin**, — continuarea *Leptopisetului* tatălui său, este clasică pentru epoca lui. Fraza lui neregulată, compusă din perioade lungi, cu citații din autori străini, cu înflorituri artificiale, cu tendințe spre eleganță, — reprezintă stilul pseudoclasicismului degenerat din acele vremuri. După cum în artele plastice cunoaștem stilul „grecesc”, „roman”, al Renașterii, „Baroque”-ului, etc., tot așa noi distingem ușor stilul clasic de cel romantic, stilul lui **Odobescu** de cel al lui **Liviu Rebreanu**. Adeseori se vorbește de stilul „gazetăresc”. Se înțelege că stilul evoluează, se schimbă. Fiecare epocă, după cum am notat mai sus, își are stilul ei²⁾.

Genurile literare sunt supuse și ele schimbărilor. Fiecare epocă are predilecție pentru anumite genuri. Pe noi astăzi nu ne mai interesează epopeile mărețe ale vechimei decât din punct de vedere istoric. Acest gen a dispărut, după cum au dispărut și tragediile clasice, și poezia didac-

1) E. ELSTER. *Prinzipien der Litteraturwissenschaft*. Berlin. II, 1897, p. 8.

2) Asupra stilului a se vedea W. MAHRHOLZ. *Op. cit.*, p. 147—154.

tică. În schimb au apărut genuri nouă, nuvela și romanul în proză, iar în poezie astăzi se cultivă mai multe genuri care nu erau cunoscute în trecut.

*

Din definiția sumară pe care am dat-o literaturii, nu rezultă că tot ce este scris este literatură. Literatură nu reprezintă realitatea, așa cum este ea. Realitatea trece prin imaginația scriitorului, prin sentimentele lui, prin ideile lui; adică, literatura reprezintă viața transformată în imaginația și sentimentele autorului.

Să facem o mică comparație. Fotografia în culori ne redă un peisagiu oarecare exact, așa cum îl vedem în realitate. Aici însă nu avem artă; avem o tehnică iscusită. Aceași vedere făcută de un pictor bun este artă, întrucât pictorul îi dă o nuanțare deosebită, îi dă o idee oarecare, adaugă ceva din fantezia lui, din sentimentele lui, din sufletul lui. Peisagiul poate să reprezinte o idee de tristețe, sau să aibă tonalitatea unei înviorări. Fotografia unei tinere redă exact toate trăsăturile feței ei, pe când aceeași tânără poate servi ca model pentru un portret, care reprezintă ideea primăverii, a toamnei melancolice, ideea bucuriei, ideea modestiei sau a desfrâului. Iată de ce un proces verbal al comisariatului de poliție asupra unui omor, nu este literatură. Pe când scenele omorului din „Crimă și pedeapsă” a lui **Dostoewski**, cu descrierea luptei interne în sufletul lui Rascolnicov, este plină de dramatism, oglindește părerile și sentimentele autorului; scena omorului aici este transformată prin sufletul autorului, prin imaginația lui. De aici este clar, că un manual didactic, un tratat de sociologie sau de filosofie nu este literatură.

Literatura poate să fie populară și cultă. Literatura populară este produsul colectiv al vieții sufletești a popoului de jos; ea oglindește idealurile lui, sentimentele lui, năzuințele lui, tradițiile lui. Sunt cântecele epice și lirice

ale poporului, compozițiile dramatice, basmele, legendele, proverbele, etc. Această literatură își are forma ei, în versuri sau proză, își are limba ei, stilul ei, subiectele ei, precum și genurile ei: liric, epic și dramatic. Această literatură este anonimă, adică autorul ei nu se cunoaște; literatura populară de obicei este creațiunea unui singur om (de exemplu, un cântec, un basm), dar trecând de la om la om, din generație în generație, ea își pierde particularitățile ei individuale, pecetea creațiunii personale. Ea suferă de obicei mai multe modificări, până când se cristalizează forma ei definitivă, și devine ca limbă, ca formă, ca stil și ca idei „patrimoniul tuturor”, proprietatea comună a întregului popor¹⁾.

Chiar atunci când literatura populară este produsul unui singur om, acest om nu se ridică deasupra nivelului cultural a celorlalți.

Literatura populară mai are un semn distinctiv. Ea nu circulă în scris, ci are circulație orală. Pentru acest motiv, ea este supusă la mai multe transformări, care dau mai multe variante. Se înțelege, că materialul folkloristic, adunat și publicat sau păstrat în manuscrise, servește pentru alte scopuri. Studiul literaturii populare se începe târziu: abia în epoca romantismului, care avea un cult pentru literatura populară, începe a se da o atenție deosebită acestei literaturi.

Literatura populară îndeplinește aceleași funcții sociale ca și literatura cultă. Ea satisface gusturile estetice, etice și sociale ale poporului.

Ca să nu avem vreo nedumerire, să ne înțelegem asupra termenului „popular”. Pentru literatura populară unii înțeleg termenul „poporan”. Ori, sub termenul „poporan” noi înțelegem literatura scrisă, citită și înțeleasă

1) **VITTORIO TURRI — UMBERTO RENDA.** *Diizionario storico-critico della Letteratura*, pp. 591—593.

de masele mari ale poporului. Așa este „Alexandria”, „Visul Maicii Domnului”, etc.

Literatura cultă reprezintă o treaptă mai înaltă; ea este produsul păturei intelectuale, produsul individual al unui singur om. Ea presupune o cultură mai înaltă a creatorului și poartă pecetea individualității lui, a sentimentelor lui, a ideilor lui. Dar întrucât și scriitorul este produsul unui anumit mediu, al unei epoci, al unei societăți, a unui popor, și el oglindește în operele sale idealurile timpului și sentimentele mediului, societății și poporului, din care a eșit.

ISTORIA LITERATURII.

Științele naturale au ca scop să studieze ceea ce ne dă nouă natura sub toate formele. Științele umanitare au ca obiect studiul vieții și al creațiunii omenești, exprimate în creațiunea fenomenelor nouă, pe care nu le dă natura. Pe când științele naturale îl studiază pe om, ca pe o expresie a creațiunii naturii, ca pe o speță zoologică, științele umanitare cercetează ceea ce este creat de către om, viața lui, acțiunea, gândirea, sentimentele, fantezia, adică faptele omului. Prin urmare, noi distingem istoria acțiunii omenești în lumea exterioară, faptele omenești, crearea organismelor de stat, a raporturilor economice, a vieții sociale, religioase, etc., pe de o parte; iar pe de altă parte, noi studiem creațiunea omului exprimată în cuvânt (limba, literatura).

Deci, trecutul poate fi studiat sub diferite raporturi. De aici rezultă: — istoria politică a unei țări, istoria religiei, istoria culturii, istoria dreptului, istoria artei, etc., cu un cuvânt, o serie de științe așa zise umanitare, care au ca centru de studii omul și acțiunea lui. Aceste științe cercetează ceea ce a creat omul însăși în viață, în diferite ma-

nifestări ale ei, faptele lui, precum și manifestările în cugetarea omului, în sentimentele și în imaginile lui¹⁾.

Care este obiectul studiilor istoricului. El se ocupă de trecutul vieții umane, sau mai bine zis, a colectivului omenesc în toate manifestările lui. El studiază procesul dezvoltării faptelor și ideilor, a relațiilor dintre oameni, așa cum se manifestă ele în mediul uman. Istoricul însă are în vedere activitatea omenească în societate, urmărește transformările stărilor care formează viața societății, adică istoricul studiază mai mult manifestările acțiunii omenești în lumea exterioară. Istoria literaturii cuprinde viața lăuntrică a poporului, conștiința lui, așa cum ea s'a dezvoltat în arta cuvântului în diferite timpuri, sau, mai bine zis, manifestările spiritului omenesc în timp.

Lanson astfel definește diferența dintre istorie și istoria literaturii: „istoria se ocupă de lucruri trecute, bazându-se pe documente moarte; noi ne ocupăm tot de lucruri trecute, care însă trăesc și în prezent; prin aceasta ne asemănăm cu istoria artei”²⁾.

Deși orice operă literară „în principiu exprimă un moment din viață”³⁾ și niciun creator de literatură „nu va ști să se elibereze de preocupările dominante, care formează structura profundă a vieții spiritului într'o perioadă dată”⁴⁾, istoricul literaturii nu are ca scop reproducerea vieții omenești din trecut, ci evoluția formelor, în care s'a fixat cuvântul, originea operelor îmbrăcate în haina cuvântului, evoluția lor, cunoașterea gusturilor și

1) В. Н. Перетцъ. Краткій очеркъ методологии русской литературы. Петербургъ, 1922, pp. 9—10.

GUIDO MAZZONNI Avvicamento allo studio critico delle lettere italiane. Firenze. 1823, pp. 263—267.

2) G. LANSON. Méthodes de l'histoire littéraire, Paris. 1925, p. 28.

3) FERDINAND BALDENSPERGER. La littérature. Création, succès, durée. Paris, 1913, p. 2.

4) Ibidem, p. 100.

114442
2688

a curentelor literare. Să luăm un exemplu. Nu se poate reproduce viața poporului englez după operele lui **Shakespeare**, care uneori împrumută materialul pentru dramele sale din izvoare străine. Scopul pe care-l urmărește un istoric al literaturii în cazul de față este geneza operei, reproducerea procesului creațiunii, clarificarea condițiilor în care trăește autorul, stabilirea lui **Shakespeare** în evoluția dramei, precum și studiul formei dramei sale sub toate raporturile. În domeniul literaturii, „evenimentele nu sunt fapte sau întâmplări, ci textele, care la rândul lor își au izvoarele lor proprii”¹⁾.

Istoricul literaturii pleacă dela premiza, că în această lume evoluează nu numai viața sub toate formele, nu numai totalitatea fenomenelor din viața omului, ci și creațiunea lui poetică. În raport cu creșterea societății se schimbă și ideile și formele în care sunt turnate acele idei. Un curent literar, care uneori stăpânește o epocă întreagă, se înlocuește prin altul, pentru că un curent învechit nu mai corespunde gustului societății și idealurilor contemporanilor. El nu mai poate oglindi gândirea și sentimentele epocii sale. Curentul clasic în literatură (sau cum i se spune „neoclasic” sau „pseudoclasic”) din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea e înlocuit prin preromantism; după el vine romantismul, realismul, neoromantismul, etc. Fiecare din aceste curente își are forma preferată, adică limba și genurile literare. Evoluția literaturii se face prin modificarea creativă a elementelor tradiționale. Bazându-se pe aceste elemente, se crează forme nouă, categorii nouă ale gândirii, mijloace nouă de apărcepție.

Istoria literaturii, după cum se va vedea mai departe, este în primul rând o știință. Scopul istoricului literaturii este de a găsi adevărul obiectiv, de a găsi cauzele fenomenelor literare și de-a face legătura evolutivă între aceste fenomene. El caută să stabilească legile de cauzalitate, că-

1) Dr. I. PETERSEN, Op. cit., p. 2.

roră se supun faptele literare, căci literatura, ca orice fenomen social, are propriile sale legi de dezvoltare.

Literatura unui popor, în desfășurarea ei în timp, este un organism viu, prezintă o activitate continuă a spiritului poporului. Tradiția literară la un popor întotdeauna este vie. Istoricul literaturii, supunând unui examen al judecății operele literare, urmărește „legile adevărate, care regulează succedarea formelor artistice”¹⁾, exprimate în cuvânt.

Obiectul istoriei literaturii îl constituie activitatea spiritului omenesc, așa cum se manifestă el în literatură în desfășurarea ei în timp: originile literaturii, ale operelor, ale influențelor, ale curentelor și școlilor literare, ale influențelor sociale, politice, religioase, morale, estetice, etc., tot ce leagă opera de trecut, de prezent și de viitor, tot ce însemnează literatura unui popor în civilizația umană²⁾. Ea urmărește în mod sistematic procesul creațiunilor poetice, ideile, evoluția formelor literare, a stilului, a motiveilor, a sistemelor; istoricul literaturii se interesează, de asemenea și de viața scriitorilor, apreciază valoarea talentelor, examinează atmosfera culturală a epocii, ținuta spirituală a timpului. Cercetătorul în domeniul istoriei literaturii se folosește, ca și istoricul vieții, sau naturalistul, de aceleași mijloace științifice; deducția, inducția, abstracția, determinația, comparația și clasificarea. Mulți obiectează că istoria nu poate fi socotită ca știință, întrucât în istorie nu se pot face experiențe, cum se pot face în botanică, în zoologie sau în fizico-chimice. Dar și astronomia, una din științele exacte, nu se poate folosi de experiențe.

„Istoria literaturii nu datează de ieri”, face o observație justă profesorul **G. Rudler** în manualul său cu indicații practice asupra tehnicii în critică și istoria literaturii:

1) GUIDO MAZZONNI. Op. cit., pp. 270—271.

2) GUSTAVE RUDLER. *Les techniques de la critique et de l'histoire littéraires*. Oxford, 1923, p. 14.

„dar numai eri sub inspirația superioară a științei, care vrea să fie o reprezentare precisă a naturii, și sub influența directă a istoriei, care ar vrea să fie o reprezentare precisă a trecutului uman, ea s'a constituit și dezvoltat”¹⁾).

Știința progresează prin cercetarea sistematică a faptelor. Obiectul de studiu al istoriei literaturii îl constituie manifestările spiritului omenesc în faptele literare în sensul larg al cuvântului. O premiză pentru orice studiu sistematic este precizarea obiectului. În materie de cercetare a istoriei literaturii nu există o unitate de păreri asupra naturii și limitei obiectului. Aceasta din cauză, că chiar definiția literaturii a dat naștere la multe discuții.

Istoria literaturii cuprinde în sfera ei de cercetare, întreaga regiune a creațiunii poetice, precum și acele forme ale prozei, care sunt legate de această creațiune (critica literară, istoria literară). Deasemenea, în cadrul cercetărilor literare, intră și operele prozaice, care prin menirea lor tind a provoca anumite sentimente (predica, publicistica).

Istoria literaturii cercetează nu numai literatura vremurilor nouă, care prin forma ei atrăgătoare și prin idealurile ei este mai aproape de sufletul cititorului de astăzi, ci și literatura timpurilor mai îndepărtate. Această literatură are forme mai primitive, învechite, și idealurile ei nu se potrivesc cu idealurile nouă ale timpurilor. Istoria literaturii prezentând un lanț neîntrerupt al unei mișcări spirituale, ale unei tradiții continue, nu poate ignora nici izvoarele literaturii, nici epocile întunecate în dezvoltarea ei, oricât de rudimentară și primitivă ar fi această literatură; nu se pot ignora nici epocile de decădere ale unei literaturi naționale: cursul unui râu nu poate fi cercetat decât în întregime, dela izvoarele lui ascunse în desășiuri și văgăuni obscure. Orice text vechi, oricât de primitiv ar

1) *Ibidem*.

fi el, dela începuturile unei literaturi, din punct de vedere al istoricului, are uneori valoarea celei mai frumoase poezii contemporane. Să se țină seama de faptul, că literatura veche a fost laboratorul spiritului unui popor, în care s'a format limba literară, singura realitate permanentă a ființei naționale a unui popor, păstrătoarea tradiției lui culturale și a comorilor sufletești.

Istoricul literaturii, deasemenea, nu se poate opri numai asupra vârfurilor creațiunilor literare, asupra operelor alese, sau scriitorilor mari. Pentru un istoric al literaturii nu există scriitori mari și mici. Orice fapte literare, mari și mici, se tratează „ca egalmente importante”¹⁾. Desigur că istoria literaturii distinge „mărunțișurile de materialul folositor”²⁾.

Dar literatura poate fi obiectul preocupărilor noastre, nu numai în perspectiva ei istorică, în desfășurarea ei evolutivă în timp. Opera literară sau un grup de opere poate fi supus aprecierii noastre din punct de vedere al actualității, al mediului spiritual în care trăim noi, sau din punct de vedere al idealurilor noastre morale, filosofice, sociale, estetice, etc. Este vorba de **critica literară**, care în scopul ei final, prin interpretarea directă și intuitivă încearcă a stabili, ce are valoare și ce nu are. Criticul caută de a regăsi intențiunile autorului operei, realitatea spirituală a epocii, care produce opera, de a pătrunde conținutul și forma ei. Obiectul criticei este „tot ce este treaba gustului și a gândului”³⁾. Stabilirea valorii talentelor, operelor, a formelor, — principii pe care le urmărește și istoria literaturii, — intră, desigur și în preocupările criticului literar. Dar, întrucât „în judecarea operelor de artă există întotdeauna, chiar și la caracterizarea

1) GUIDO MAZONNI. Op. cit., p. 145.

2) Ibidem.

3) GUSTAVE RUDLER. Op. cit., p. 14.

cea mai superficială un moment de apreciere”¹⁾, iar aprecierile pleacă dela impresiile pe care le produce opera asupra criticului, „nici-o critică nu este absolut lipsită de lacune, erori sau prejudecăți”²⁾. Cu alte cuvinte, critica aproape întotdeauna este subiectivă, impresionistă, intuitivă. Acest fapt, adeseori îl face pe critic să fie el însuși creator.

Criticul este precursorul istoricului literaturii. Cele dintâi aprecieri critice se fac odată cu apariția celor dintâi opere literare: cel mai vechi monument al criticii literare, după cum se știe, este „Poetica” lui **Aristotel**. Se înțelege, că criteriile de apreciere în critică, dela începuturile ei și până astăzi, sunt extrem de variate.

Se distinge critica externă și critica internă. „Critica externă cuprinde toate investigațiunile de ordin istoric, biografic, sociologic, etc., exteriorul textelor sau documentelor”. Iar „critica internă constă în analiza textelor sau documentelor însăși”³⁾.

Creațiunile literare mai pot fi și obiectul studiilor teoretice sub raportul formei și ale mijloacelor de exprimare artistică. Poetica, retorica, stilistica, versificația, — toate la un loc sau aparte, — vin să completeze domeniul larg al cercetărilor istorico-literare.

CUNOȘTINȚELE ISTORICO-LITERARE LA POPOARELE ANTICE.

Cultura popoarelor europene se găsește în cea mai strânsă legătură cu cea a popoarelor antice. Cultura antică conține sâmburele din care a crescut civilizația po-

1) LÉONARD BERIGER. Op. cit., p. 1. Asupra scopurilor criticii literare, a se vedea G. RUDLER. Op. cit., pp. 3—5.

2) GUSTAVE RUDLER. Op. cit., p. 1.

3) Ibidem.

poarelor moderne. Aproape toate științele își au începutul lor în antichitate. Aici găsim și începuturile istoriei literaturii. Încă pe timpul lui **Pisistrat**, prin anii 560—521 a. H., în Grecia se manifestă un oarecare interes pentru materialul istorico-literar. Aceste începuturi constau în adunarea și păstrarea celor mai importante scrieri literare. Aceste din urmă nu erau scutite de pieire, și în special de modificări și de greșeli mari, întrucât ele se păstrau și circulau în manuscrise sau în formă orală. Sunt mărturii, că în aceste vremuri, la Atena exista o bibliotecă, ce a fost prădată de către Persani. Intr'adevăr, numai existența unei biblioteci a dat puțință unui oarecare **Onomacritos** de a găsi și restabili textele poemelor lui **Homer**. Sunt date că în veacul al V-lea existau și biblioteci particulare. Astfel, poetul **Euripid** avea o mare bibliotecă. Iar în veacul al IV-lea **Aristotel** avea o bibliotecă atât de vastă, încât ea trezește gustul regilor Egiptului din epoca elenismului pentru adunarea de cărți.

Cele dintâi încercări de critică literară sunt legate de studierea textelor lui **Homer**. Sunt indicații, că în veacul al VI-lea și al V-lea, înainte de Hristos, au fost încercări de critică estetică și moral-religioasă. Problemele artei, a esenței frumosului și a poeziei sunt obiectul discuțiilor filosofilor; aceste probleme se discută și de către **Socrate** și **Platon**. Pe timpul lui **Pericle** aceste preocupări se intensifică. Lumea începe să citească. Se citește atât de mult, încât **Aristofan** discută pe larg chestiunile literaturii, atribuindu-i un rol mare în societate (comedia „Broaștele”). În forurile Athenei, în localurile publice, ca și în școli, chestiunile literare se discută cu multă pasiune.

Cele dintâi încercări de sintetizare ale literaturii grecești apar în vremea războaielor peloponesiene. Un oarecare **Glaucon** a scris o lucrare cu următorul titlu: „Περὶ ποιητῶν” sau „περὶ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ μουσικῶν”.

Un alt amator de literatură, cu numele de **Damast** din

Sigheia, a scris o operă în acelaș sens pe care o intitulă: „περί ποιητών και σοφιστών“

Un fel de privire critică în hexametre asupra poeziei face și un scriitor cu numele Critii.

Cu **Aristotel** se începe o nouă eră în preocupările literare ale Greciei vechi. Operele lui „Περὶ τῆς ποιητικῆς“ și „Περὶ τῆς ρητορικῆς“ nu sunt numai un material bibliografic brut, ci sunt opere cu caracter sintetic literar. În tratatul său despre poezie, care nu s'a păstrat în întregime, el se interesează de originea și dezvoltarea dramei, de raporturile ei cu epopeea, ne face o teorie a dramei antice, etc. El a fost cel dintâiu scriitor care distinge în operă forma de fond și care ridică poezia la valoarea ei de artă. În „Retorică“ el se ocupă de proză și de stilul autorilor prozaici. Ideile lui, după cum se știe, au fost utilizate în literatura romană de către **Horatiu** și **Quintilian**. În general, filosofii și oamenii de știință nu se ocupau numai de adunarea și interpretarea de texte, dar și de aprecierea lor din punct de vedere moral și logic, precum și de latura estetică a operelor literare.

În veacul al III-lea a. H. Alexandria devine centrul culturii grecești. Se cunoaște biblioteca vastă fondată de către Ptolomeu. Bibliotecarii ei devin gramatici, adică bibliografi și critici ai operelor literare din lumea antică. Așa au fost Zenodot, Callimah, Eratosthen, Apollonii de Rodos, Aristarh. Preocupările gramaticilor alexandrini se mărginesc la analiza textelor din punct de vedere filologic; se ocupau și de compoziția operelor, a versurilor.

Cel mai de seamă dintre aceștia a fost Aristarh. El crede că singurul izvor al cercetărilor operei literare este însăși opera autorului. El scrie niște interpretări la opera lui **Homer**, pe care o curăță de diformări. Prin secolul I-ii a. H., în biblioteca din Alexandria se găsesc până la 70.000 de manuscrise în suluri. Se întreprind o serie de lucrări pentru aranjarea bibliotecii. Erau însă dificultăți mari, pe motivul că: 1) autorii greci erau foarte fecunzi, 2) erau

multe lucrări anonime, 3) iar unii din autori se foloseau de pseudonime. „Anabasis”, opera lui **Xenofon**, a fost scoasă la iveală sub numele unui oarecare Temistogen din Siracuză, iar Aristofan și-a scris primele trei drame sub numele de Filonid și Calistrat. Erau și cazuri de plagiat.

Toate acestea au dat naștere la mai multe confuzii: erau multe opere anonime, care se atribuiau diferiților autori. Într-o vreme erau 3 Sofocli, 4 Xenofoni, etc. Biografiile erau extrem de inexacte. Astfel Sapho era considerată ca fiica a 8 părinți. Textele nu erau întotdeauna copiate conștiincios. Aceste împrejurări determinau direcția studiilor istorico-literare: 1) critica textelor, 2) catalogarea și clasificarea operelor literare, 3) corectarea și explicarea textelor din punct de vedere estetic. Gramaticii alexandrini aveau vaste cunoștințe filologice și istorice. Ei nu odată au verificat textele lui **Homer**, **Heziod**, etc. **Aristarh** ar fi scris vre-o 800 de suluri de comentarii. El a lăsat vre-o 40 de discipoli.

Callimach, bibliotecarul din Alexandria din veacul al III-ea, a fost cel mai bun bibliograf. Opera lui poartă următorul titlu: „Πίναξ τῶν κατὰ χρόνους καὶ ἀπαρχῆς γενομένων διδασκαλῶν” (Table, etc.). Din această lucrare s’au păstrat câteva fragmente; ea se împarte în 5 capitole: 1) despre poeți, 2) despre juriști, 3) despre istorici, 4) despre retori, 5) „παντοδαπα” — miscelanea.

Ermipp — elevul lui Callimach scrie „βίαι”, — viața poetilor și oratorilor mari.

Gramaticii din Alexandria, acei bibliotecari de o capacitate de muncă extraordinară și de o erudiție colosală, nu ne dau aproape nimic pe terenul teoriei literaturii. Unii din ei, de pildă **Aristarh**, ne lasă comentarii și mici monografii, adună texte vechi, le comentează, dându-ne ceva știri biografice și bibliografice. Callimah face o descriere a vastei biblioteci din Alexandria. Ceva mai târziu, unul din acești gramatici, și anume **Luchian**, scrie un tratat în care se dau indicații, cum trebuie scrisă istoria. În acest

tratat el distinge scopurile pe care le urmărește istoria și poezia. Poezia, după el, nu este legată de realitate; dinpotrivă, istoria are în vedere utilul, care se capătă din adevăr, și de aceea nu are nevoie de ornamentație creată de fantezie¹⁾. De notat că în epoca alexandrină, critica se separă de filosofie.

LA ROMANI.

În domeniul cercetărilor istorico-literare, Roma nu crează aproape nimic nou. Cucerii de către cultura greacă, Romanii continuă tradiția culturală a Greciei. Din gramaticii romani se distinge **Valerus Probus** din veacul I după Hristos, care scrie niște comentarii la textul lui Virgiliu.

Tot în veacul I apare **Horățiu**, care în scrisoarea lui „ad Pisones” intitulată „De arte poëtica”, scrisă în versuri, ne dă nu atât o teorie a poeziei, cât niște sfaturi practice normative. El ne demonstrează, că lipsa eleganței în exprimare este un mare defect în poezie. Scopul poeziei el îl formulează în versetul: „**Aut prodesse volunt, aut delectare poëtae**”. Adică, el desparte cele două feluri de artă: arta pentru artă, sau arta pură, și arta cu tendință. „**Omne tullit punctum, qui miscuit utili dulci**”, spune el mai departe. Teoriile lui se bazează pe **Aristotel**, pe care nu l-a înțeles tocmai bine. Punctul lui de vedere, că poezia urmărește scopuri utile, a dominat multă vreme în literatură; criticii și scriitorii din epoca Renașterii și a clasicismului se conduc de normele stabilite de **Horățiu**.

Și **Quintilian** (v. I. d. Hr.) urmărește aceleași scopuri utilitare în literatura prozaică. Avocat și profesor de eloc-

1) В. Н. Перетцъ. Op. cit., p. 23.

vență în cele 11 cărți ale lui: „Institutio oratoria” și „**De causis corruptae eloquentiae**” el își expune observațiile dobândite din practica lui de avocat și profesor. Oratorul, după el, trebuie să fie „**vir bonus**”, care să știe să vorbească bine și să aibă înalte calități sufletești. În cartea I-a și a II-a el dă sfaturi, cum să se facă educația viitorului orator în familie și în școală. În cartea a V-a vorbește despre autorii celebri greci și romani.

EPOCA BIZANTINĂ.

În această epocă cercetările istorico-literare nu fac progrese prea însemnate, căci creștinismul la început era ostil literaturii laice, mai ales că ea avea și un caracter păgân. Literatura antică gonită din circulație de către adepții înflăcărați ai creștinismului, nu mai este citită de nimeni. Cărturarii bisericești se închid în sfera îngustă a intereselor pur religioase. Totuși, se găsesc mulți cărturari, cari nu se pot degaja de influențele culturii grecești și utilizează în scrierile lor formele literare vechi. Mulți din ei se interesează de biografie și de bibliografie, iar unii din acești cărturari sunt foarte buni filosofi. Se înțelege, că experiența dobândită de ei dela predecesorii lor, gramaticii alexandrini, ei o pun în serviciul cauzei creștine. Astfel, unul din cei mai de seamă din părinții bisericești **Origen** (185—254) scrie o lucrare monumentală de exegeză a Sf. Scripturi „έξαπλα” și „τετραπλῶ γραμματα”

Născut în Alexandria, oraș cu tradiții culturale puternice, **Origen** încearcă să dea un text exact al „Septuagintei” (70 de comentatori), comparând textele grecești cu cel ebraic, punându-l pe șase coloane. În „τετραπλῶ” el dă un text prescurtat de comentarii la Vechiul Testament.

Un alt scriitor din Alexandria, **Hesihii**, din secolul al

IV-lea, alcătuește un dicționar, un fel de enciclopedie istorico-arheologică-literară. Un alt **Hesihii** din Egipt face un fel de critică a textului biblic.

Sunt mărturiile, care dovedesc că în epoca bizantină erau cărturari, cari se interesau și de literatura laică. Astfel, patriarhul **Fotie** din secolul al IX-lea, în celebra sa operă „Μοριοβιολον” ne înfățișează nu numai date cu caracter bibliografic, ci face și o încercare de critică literară. El scrie fratelui său Tarasie niște scrisori, în care-i comunică conținutul a 285 de cărți cu note critice. Autorul intenționa să recenzeze în felul acesta o mie de cărți, dar nu și-a terminat opera. Din cei 149 de autori pe cari i-a cunoscut **Fotie**, se enumără 13 filosofi și gramatici, 23 oratori, 19 istorici bisericești, 32 de istorici laici și numai 5 prozatori și poeți. Sunt interesante remarcile lui critice cu privire la acești din urmă scriitori și la operele lor, printre care se găsește și „Aethiopica” lui **Heliodor**. Patriarhul **Fotie** se oprește asupra biografiei lui **Heliodor**, vorbește despre subiectul operei lui, compoziție, stil și limbă. Sunt interesante, deasemenea, considerațiile lui **Fotie** cu privire la **Demostene**. El analizează 65 de cuvântări ale acestui mare orator al antichității.

În secolul al X-lea apare în Bizanț opera monumentală a gramaticului **Suid (Suidas)**. „Lexiconul” lui este un fel de enciclopedie în care se oglindește întreaga literatură și știință din Bizanț. El adună în scrierea lui date extrem de prețioase cu caracter biografic și bibliografic.

EVUL MEDIU.

În Bizanț, după cum am putut constata, se menține oarecare interes pentru literatura clasică, cu toate că biserica este ostilă ei. Sunt îndicii, că literatura vechei Elade se învăța și în școli până prin secolul al XIV-lea. O altă

situație se crează în Apusul Europei, în imperiul roman. Invaziile barbarilor au dus la o scădere considerabilă a nivelului cultural. Știința și literatura antică sunt persecutate; limba grecească este uitată. Chiar limba clasică latină nu este cunoscută îndeajuns, iar autorii clasici latini nu sunt citați începând din secolul al XI-lea. Știința teologică este baza tuturor cunoștințelor. Tot ce venea dela păgâni, din lumea antică, se ignorează. Prin aceasta se explică faptul că din evul mediu nu ne-au rămas lucrări mai mult sau mai puțin importante în domeniul cercetărilor istorico-literare. Scrierile care s'au păstrat din această epocă sunt lipsite de seriozitate și pline de greșeli; datele din aceste lucrări se reduc mai mult la informațiuni cu caracter anecdotic. Ca exemplu, se dau operele călugărului **Conradi** din secolul al XII-lea: „**Dialogus super auctores sive didascalion**”. Este un fel de vademecum prin biblioteca mănăstirii, unde își petrecea viața **Conradi**, carte pe care, probabil, au utilizat-o și elevii școlii mănăstirești. Lucrarea abundă în naivități, care dovedesc ignoranța lui **Conradi**. Astfel el vorbește despre unii din scriitorii antici: **Cicero**, **Horatiu**, **Sallustiu**, **Homer**, alături cu unii scriitori ai creștinismului. Iată, de exemplu, ce scrie el despre **Homer**: „**Homer** a fost Grec, poet, a scris o carte despre dărâmarea Troiei, după un asediu de 10 ani, cu scopul de a-i ridica pe Greci și de a-i înjosi pe Troieni. El a compus și o carte, care se numește „**Homerul mic**”, unde în deosebi se laudă vitejia lui **Ahile**”. Și mai nostimă este notița lui cu privire la poetul antic **Pindar**: „**Pindar**, celebrul filosof, l-a tradus pe **Homer** în limba latină”.

Un alt monah din secolul al XII-lea — XIII-lea **Helinand** scrie o cronică universală. În această cronică el pune date biografice și bibliografice tot atât de confuze, ca și **Conardi**, cu privire la unii autori cunoscuți din evul mediu.

În secolul al XIII-lea, călugărul dominican **Vincent** din

mănăstirea Beauvais (Bellocensis) alcătuește o enciclopedie „„Speculum triplex” („speculum naturale, doctrinale et historiale”). Autorul, un om foarte citit, în opera sa ne dă și un număr de biografii ale scriitorilor, însoțite și de date cu privire la scrierile lor în limbile greacă, latină sau ebraică.

Opera lui **Vincent** urmărește scopuri didactice și religioase, ca toate încercările de literatură din evul mediu.

Epoca obscură a evului mediu n'a adâncit cunoștințele istorico-literare. Din contră: scriitorii antichității sunt cunoscuți mai mult după nume: cu privire la acești scriitori circulă o mulțime de legende din cele mai fantastice. Iar opera lor este dată uitării. Meritul acestei epoci constă în faptul că nu s'a distrus totul ce a rămas din antichitate. Bibliotecile mănăstirilor din Apus păstrează multe comori — scrieri ale autorilor vechi, care așteaptă vremuri mai bune.

EPOCA RENAȘTERII.

Baza termenului „Renașterea” este credința în continuitatea progresului omenesc, care uneori stagnează, câteodată dă impresia că dispăre, ca pe urmă să renască. Simbolul acestei noțiuni îl găsim în ideea creștină a învierii morților. Sub acest termen se înțelege epoca de tranziție dintre evul mediu și vremurile nouă, când un grup de oameni ridicați deasupra nivelului cultural al societății de atunci, tinde spre a „renaște” știința, arta și literatura.

Inceputurile Renașterii sunt în legătură cu scăderea autorității papale și a bisericii în genere și cu trezirea interesului față de viața pământească, față de om și deci și față de artă și literatură. Pornit din Italia, fenomenul „Renașterii” se transformă cu timpul într'o mișcare puter-

nică spirituală cu caracter filosofico-social și artistico-literar, ce se întinde în întreaga Europă¹⁾.

Cărturarii italieni dela începutul Renașterii se interesează de literatura antică, adună operele scriitorilor latini și greci, caută să descopere monumente de artă. Dela studierea literaturilor clasice se trece la literatura italiană.

Centrul preocupărilor devine **omul**, cu toate calitățile și defectele lui. Iată de ce, în epoca Renașterii, înflorește biografia unor oameni mai mult sau mai puțin celebri. **Leonardo Bruni**, unul din scriitorii umaniști din epoca Renașterii (sec. al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea), crede că lectura este necesară nu numai pentru bărbați, ci și pentru femei. E de părere, că poezia este superioară filosofiei. Adevărata poezie se găsește numai la scriitorii antichității, iar limba cea mai elegantă este limba latină. Sunt idei cu totul nouă față de ideile evului mediu. În numeroase scrieri ale lui **Bruni**, traduceri din grecește în latinește și în lucrările lui istorice — toate în limba latină, — se simte spiritul critic și libertatea de gândire a vremurilor nouă. Biografiile lui **Dante** și **Petrarca** sunt scrise de către **Bruni** în limba italiană.

Celebrul poet al Renașterii **Francesco Petrarca** (1304—1374)²⁾, se remarcă prin poezia lui gingașă (în limba italiană), consacrată iubirii, din colecțiile lui de poezii „Rime”, „Trionfi” și „Canzoniere”, și mai ales prin operele lui cu caracter istoric, mistic și filosofic, scrise în limba latină. Și el se ocupă de biografia oamenilor mari în opera „Vite virorum illustrium”, în care el introduce un fel de critică istorică. El își închipuie istoria ca o înlanțuire de biografii.

În opera „**De rebus memorandis**”, el ne dă informațiuni

1) VITTORIO TURRI-UMBERTO RENDA. Dizionario, pp. 900—907.

2) Ibidem. Op. cit., pp. 815—822.

prețioase cu privire la unii din scriitorii și filosofii antichității.

Guglielmo de Pastrencia, scriitor din sec. al XIV-lea, scrie o lucrare sub titlul: „**De viris illustribus**”, în care așează biografiile scriitorilor celebri, din toate vremurile, în ordinea alfabetică.

De biografie se ocupă și alți scriitori, ca **Antonio Alberti** („**Historiae illustrium virorum**”), în care îl imită pe **Petrarca**, iar **Boccaccio** lasă o lucrare „**De claris mulieribus**”, poate o parodie inspirată de „**Decameronul**” său. Dar scriitorii din această epocă se ocupă nu numai de biografiile autorilor vechi, ci și de viața celor contemporani, de scriitorii umaniști. Astfel **Boccaccio** scrie biografia lui **Petrarca**, când acesta din urmă era încă în viață.

În secolul al XV-lea papa Pius al II-lea, celebrul umanist cunoscut sub numele de **Aenea Sylvio Piccolomini**¹⁾, în numeroasele sale scrieri, dă și un număr de biografii ale oamenilor de știință. În această epocă încep să apară scrieri biografice și în limba italiană, cum a fost, de exemplu, opera lui **Vespasian da Bisticci**²⁾ „**Vite d'uomini illustri del secolo XV**”, lucrare plină de naivități, dar scrisă într'un stil viu și comunicativ.

Interesul pe care l-a trezit epoca Renașterii față de literatura antică, față de frumusețile ei, a dus la intensificarea preocupărilor filologice. — la studiul limbilor clasice, la interpretarea monumentelor vechi de artă și la critica și comentariile textelor vechi. Admiratorii comorilor clasice, umaniștii, sunt preocupați de adunarea textelor vechi, de copierea lor, de îndreptarea textelor transcrise greșit de către copiiști. Ei nu mai consideră cuvântul scris drept literă de evanghelie; — la baza cercetărilor lor filologice stă criticismul. În felul acesta umanistul **Coluccio**

1) VITTORIO TURRI-UMBERTO RENDA. Op. cit., pp. 831—833.

2) Ibidem, pp. 136—137.

Salutati (1331—1406)¹⁾, adună scrisorile lui **Cicero** „Ad familiares”, confruntă variantele acestor scrisori și restabilește textul inițial.

După aceleași criterii **Bruni**, despre care a fost vorba, restabilește biografiile lui **Aristotel** și **Cicero**. Un **Benvenuto Rambaldi da Imola**²⁾ (sec. al. XIV-lea), comentează texte din scriitorii vechi, precum și operele lui **Petrarca** și „Divina Comoedia” a lui **Dante**. Textul din Titus Livius și cel al Bibliei este comentat de către umanistul **Laurentiu Valla** (sec. al XV-lea), unul din bunii critici ai Renașterii.

În această epocă se descopăr multe texte vechi, uitate sau pierdute în evul mediu. Pe la mijlocul secolului al XV-lea (1440), la Veneția, de unde ne vine și nouă tiparul, se înființează celebra tipografie pentru publicarea autorilor clasici.

Nu încapă nicio îndoială, că această activitate a umanistilor a adus foloase imense culturii, prin faptul că gândirea omenească s'a trezit din amorțeala în care căzuse în evul mediu. Cu toate acestea, în cugetarea cărturarilor din epoca Renașterii, nu și-au făcut drumul idei mai clare cu privire la literatură; cărturarii nu făceau distincție între știință și literatură, între istorie și poezie. Preocupările lor istoico-literare se reduc la biografiile unor scriitori și la analiza și interpretarea unor anumite locuri din opere, interpretarea textelor mai grele din operă, descifrarea alegoriilor, interpretarea estetică și stabilirea importanței filozofice a scrierilor. Savanții epocii Renașterii erau străini de ideea evoluției în dezvoltarea creațiunilor poetice.

Și totuși, interesul față de literatură era atât de mare, încât la Florența, în anul 1373 se înființează o catedră pentru interpretarea „Divinei Comoedii” a lui **Dante**, catedră pe care o ocupă **Boccaccio**.

Ca să încheiem acest capitol, rămâne să reamintim încă

1) Ibidem, pp. 957—958.

2) Ibidem, p. 883.

câteva fapte. **Cezar Scaliger** (1484—1558), medic, filolog și critic, pe lângă o serie de lucrări în domeniul științelor naturale, lasă câteva interpretări de texte vechi și studii de perfecționare ale gramaticii. El scrie și o poetică (*Poetics*, libri VII), în care dezvoltă teoria dramei antice. Aici el fixează regulile dramei, în special cu privire la cele trei unități (de timp, de loc și de acțiune).

Fiul lui, **Cezar Scaliger, Iosef Scaliger** (1540—1609), este considerat ca unul din cei mai buni cunoscători ai limbilor clasice. Operele lui sunt foarte numeroase și extrem de variate. Bun filolog, el pune bazele cronologiei științifice în istorie și metodei științifice în comentariile numeroșilor autori clasici, pe cari el îi tipărește.

După cum s'a putut constata din cele expuse mai sus, cărturarii din epoca Renașterii, mai precis din sec. al XIV-XVI-lea, nu fac altceva decât să continue munca gramaticilor alexandrini: ei adună, corectează și copiază texte din literaturile clasice, comentează operele din punct de vedere estetic și gramatical, și adună date cu privire la viața autorilor.

Materialele bibliografice și biografice, adunate de către filologii Renașterii trebuiau sistematizate. În această direcție se depune o muncă uriașă de către germanul **Conrad Gesner** (1516—1565), supranumit „părintele istoriei literaturii”. Opera lui „*Bibliotheca universalis sive catalogus omnium scriptorum locupletissimus*”... (Zürich 1545—1551) cuprinde o mulțime de materiale și date biografice și bibliografice asupra scriitorilor greci, latini și evrei. Lucrarea lui însă este o adunare de fapte, lipsite de o legătură organică între ele.

Acelaș caracter are și opera altui savant german din secolul al XVII-lea, **P. Freher**, operă care are următorul titlu: „*Theatrum virorum eruditione clarorum*”. Aici autorul adună un material imens cu privire la viața și opera celor mai mari teologi, juriști, poeți, medici, matematicieni, filologi, etc. Autorul acestei mari opere (4 volume),

nu este călăuzit de o idee precisă în alegerea materialelor; de aici rezultă mai multe lipsuri: el amestecă numele oamenilor cari s'au manifestat în cele mai variate specialități, confundă scriitorii mari cu cei mici, omite câteodată operele însemnate. Astfel, el vorbește despre „**Decameroul**” lui **Boccaccio** și nimic nu amintește despre „**Canzonierele**” lui **Petrarca**.

Termenul „istoria literaturii” se întrebuițează pentru prima dată în opera savantului german **Peter Lambeck** (Lambeccius, 1628—1680), care apare în anul 1659 la Hamburg sub titlul „**Prodromus historiae litterariae**” (Hamburgiensis prodromus...).

După cum vedem din titlul acestei cărți, ea este numai o „introducere” în istoria literaturii, dar această introducere este foarte vastă și cuprinde nu numai literatura, ci mai multe ramuri ale științei. Plecând dela ideea, că orice știință se capătă pe cale istorică, el împarte istoria în patru ramuri: 1) istoria naturală, 2) politică, 3) religioasă și 4) literară; istoria literaturii la rândul său o împarte în istoria limbii, istoria scriitorilor și istoria științelor și artelor. **Lambeck** nu se poate degaja de concepția teologică a veacului în care a trăit: el, de exemplu, afirmă că limba în care vorbeau primii oameni era cea ebraică, așa cum povestește Biblia.

Este caracteristic că **Lambeck**, în ciuda titlului cărții sale, nu se oprește aproape deloc asupra operelor literare.

Deci, nici opera lui **Lambeck** nu aduce orientări nouă în istoria literaturii.

Ca să ne putem face o idee despre cunoștințele istorico-literare până pela sfârșitul secolului al XVII-lea, cităm cuvintele istoricului literaturii germane **Wachler (Iohann)** (1767—1838): „Istoria literaturii în decursul câtorva veacuri a fost numai o îngreuiare a memoriei prin jocul de nume proprii. Drept literat era socotit acela care cu râvnă aduna, citea și alcătua tratate despre cele mai neînsem-

nate nimicuri din domeniul literaturii, ca, de exemplu, despre savanți, cari se ocupau de cismărie sau croitorie; despre scriitorii cari-și preziceau moartea, cari s'au născut din gemene, cari au dus viața celibatară, cari nu mâncau carne de porc, etc. Era socotit drept cel mai mare literat acela, care știa pe de rost anul nașterii, al morții și genealogia fiecărui scriitor, anul apariției cărții, formatul ei, numărul paginilor. „Literatorul” se mulțumea să cunoască gândurile altora, lăsându-și mintea în linște și nevrând s'o deranjeze cu idei proprii”¹⁾.

Progresul în domeniul cercetărilor istorico-literare se găsește în cea mai strânsă legătură cu progresul tuturor științelor, cu diferențierea lor și cu descătușarea lor de sub tutela bisericii. Pe măsură ce scade autoritatea bisericii, ce se întunecă idealul ei, tot mai mult își face loc spiritul critic în știință. Raționalismul, care pătrunde în biserică, se întinde și în domeniul științei. Autoritatea bisericii, credința, sunt înlocuite cu rațiunea. Se încearcă a se găsi criterii nouă de judecată, de a se găsi căi nouă în cercetările științifice. O adevărată revoluție în știință produce opera filosofului englez **Francisc Bacon** (1561—1626). Din numeroasele lui lucrări pe noi ne interesează în special opera intitulată: „**De dignitate et augmentis scientiarum**” (1623). Aici **Bacon**, făcând clasificarea științelor, trage o linie de demarcație între teologie și filosofie. Aceste două științe nu pot fi confundate, întrucât teologia, după părerea lui **Bacon**, nu se bazează pe rațiune. Potrivit însușirilor sufletului omenesc: memoria, imaginația și rațiunea, și știința se împart în trei categorii, și anume: istoria, poezia și filosofia. Poezia este ceva divin. Ea se ocupă le lucruri create după chipul lucrurilor existente, este o narațiune creată de om, la care el adaugă ceva

1) S. WACHLER Versuch einer allgemeinen Geschichte der Literatur, 1793, v. I, pp. 3-6. Cit. p. 9. după B. В Сиповскій.

din sufletului lui. Poezia este o artă, nu istorie, care studiază acțiunea omului în timp și spațiu. El împarte poezia în poezia epică, dramatică și parabolică (alegorică—didactică). Din domeniul poeziei sunt excluse satira, elegia, oda, care, după **Bacon**, aparțin filosofiei. El recomandă citirea și interpretarea versurilor care conțin „înțelepciunea celor vechi”. **Bacon** afirmă că o istorie a literaturii trebuie să fie scrisă în mod obiectiv, pe bază de fapte, de exemple și de date precise, așa cum se face în știință în genere. Locul memoriei în știință trebuie să-l ia experiența, critica, principiul deducției și al inducției.

Aceste idei ale filosofului englez, imprimă directive cu totul nouă în știință, în genere și în cercetările istorico-literare în special.

Celebrul filosof și matematician francez **R. Descartes** (1596—1650) lărgeste și mai mult principiile metodologice enunțate de către **Bacon**. În opera sa „*Meditationes de prima philosophia*” (1641), **Descartes** spune că orice cercetare științifică la baza ei trebuie să aibă îndoială, „sceptisul”. „Noi ne naștem”, scrie el „copii și ne formăm fel fel de păreri asupra lucrurilor, înainte ca noi să judecăm. De aici omul își însușește o mulțime de prejudecăți care-l abat de la adevăr”.

Posibil, argumentează **Descartes**, că ideea noastră despre univers este adevărată; dar poate că această idee nu este adevărată. Ca să descoperim adevărul, noi trebuie să ne desbrăcăm de prejudecăți prin a ne îndoii de adevărurile cunoscute. Îndoiala, „sceptis-ul” împinge cugetarea omului spre criticism, iar criticismul este baza oricăror cercetări științifice. Omul de știință trebuie să aibă de a face cu fapte bine controlate, supuse unei critici severe, și care nu sunt în contradicție cu rațiunea.

Cugetătorul italian **Giovanni Battista Vico** (1668--1744)¹⁾,

1) VITTORIO TURRI. Op. cit., pp. 1114—1116.

folosindu-se de experiența predecesorilor săi, a lui **Bacon** și **Descartes**, aduce o mare contribuție metodei științifice pentru științele umanitare și deci și pentru literatură. În opera sa „**Principi di Scienza Nuova**” (1725), Vico pune bazele metodei evolutive. Recunoscând meritele lui **Descartes**, în ce privește principiul enunțat de el, **Vico** crede că în știință nu poate domni numai rațiunea individuală a omului, și gândirea omenească nu poate fi încadrată în formule geometrice. El pleacă dela credința că istoria omenească, care se manifestă „în diferite acțiuni și idei, în moravuri și limbi”, este supusă unor legi, care în anumite condițiuni sunt mai mult sau mai puțin uniforme; el crede că istoria universală prezintă un circuit permanent ale aceluiași fenomene (corsi e recorsi). Istoria dezvoltării popoarelor trece prin aceleași trepte, prin aceleași faze cu mici deosebiri, care sunt determinate de condițiunile geografice și ale timpului. Și în materie de creațiune poetică se manifestă aceeași uniformitate și aceleași legi de dezvoltare. În faza primitivă, la omul individual ca și în colectivitatea omenească, se observă o acțiune creatoare inconștientă, neorganizată. După **Vico**, poezia este forma inițială a creațiunii omenești, iar nu proza, cum susțineau contemporanii lui; proza se dezvoltă pe calea unei lungi evoluții. Vorbind despre începuturile poeziei, **Vico** afirmă, că „*Iliada*” și „*Odiseia*” sunt opere colective ale întregului popor grecesc, iar nu creațiunea individuală a lui **Homer**. Cântecul din epopeele grecești au fost improvizate de către întregul popor și adunate de către rapsozi. După cum vedem, **Vico** anticipează teoriile mai nouă cu privire la epopeele grecești, după cum emite mai multe idei cu privire la principiile de cercetare științifică, la teoriile evoluției, care au valoare și în zilele noastre.

Se crede că independent de teoriile lui **Vico**, pe care poate nu le cunoștea, profesorul german **Fr. A. Wolf** (1759—1824) ajunge la aceleași concluzii cu privire la originea epopeei grecești. Savantul german, un cunoscător excelent

al literaturilor clasice, în lucrarea sa „Prolegomena ad Homerum” (Halle 1795), este de părere, că **Homer** nu este altceva decât o „ficțiune” și că epopeele atribuite lui, nu sunt rezultatul creațiunii poetice ale unui singur om, ci ele s’au format în diferite epoci de cântăreți populari. Cântecetele, rapsodiile răzlețe, ca și ciclurile de cântec, care circulau în formă orală (nescrisă), au fost adunate la un loc și legate între ele în mod mai mult sau mai puțin artificial, dându-le o unitate de concepție, de formă și de idei.

La începutul secolului al XVIII-lea, în cercetările istorico-literare se manifestă două curente: sub influența curentului clasic („neoclasic”) în literatură, care era în floare în secolul al XVII-lea, se întărește tendința de a studia literatura din punct de vedere estetic, așa cum preconizau manualele de poetică (de exemplu, **Scaliger**); ca reprezentant tipic al acestui curent este criticul german **Gottsched I.** (1700—1766). Principiile estetice ale neo-clasicilor francezi el le dezvoltă în lucrarea „Kritische Dichtkunst für die Deutschen” (1830). El ajunge la concluzia că în poezie se îmbină plăcutul cu utilul, dar că utilul trebuie să predomine. El cere ca din literatură să fie înlăturat tot ce este vulgar, neestetic, popular, urât.

Baumgarten Al. (1714—1762), filosof german, este creatorul unei „estetici științifice”, sau a unei științe despre frumos, în care el caută să dea o motivare filosofică esteticeii. Poezia, după **Baumgarten**, trebuie să fie supusă unor anumite reguli estetice chiar din punct de vedere al tehniceii ei, al exteriorului.

Al doilea curent în cercetările istorico-literare încearcă să pună operele literare în legătură cu trecutul popoarelor; reprezentanții acestui curent studiază manifestările spiritului poporului în cadrele istoriei, limbei, obiceiurilor. Ei largesc sfera preocupărilor istorico-literare, introducând în studiul lor, în afară de poezie și de retorică, și alte științe. Infloresc din nou biografia scriitorilor. Astfel, con-

temporanul lui **Vico, I. Fr. Reimann** (1668—1743), în opera sa „*Versuch einer Einleitung in die Historiam Litterariam*” (6 volume, Halle, 1708—1713), scrisă în formă de dialog, tratează nu numai probleme de filologie, ci și de teologie, de științe naturale, de drept și medicină. El concepe istoria literaturii ca istoria științii și a oamenilor de știință. Aplicând principiile lui **Bacon, Reimann** anticipează într-o măsură oarecare teoria lui **Taine** cu privire la influența mediului și a rasei asupra operelor literare. Sforțarea lui **Reimann** de a sistematiza materialul istorico-literar n'a dat roade mari, întrucât opera lui, bogată în fapte bibliografice și biografice, este lipsită de un spirit re-novator, de idei deschizătoare de căi nouă în știință.

O altă încercare, ceva mai veche, de a da o istorie a literaturii, este cea a lui **Chr. Aug. Heumann** (1681—1763). În lucrarea cu titlul „*Conspectus reipublicae litterariae sive via ad Historiam Litterariam*” (1713), savantul german ne înfățișează o nouă schemă a istoriei literaturii. Istoria literaturii, după părerea lui, ne dă cunoștințe asupra cărților bune și rele; ea ne arată calea cea mai scurtă ca să devenim oameni savanți și să căpătăm experiență în viață; istoria literaturii ne dă informațiuni asupra oamenilor de științe și de litere și ne arată în acelaș timp și căile providenței divine. El se ocupă în cartea lui de oameni, cari au încercat să scrie istoria literaturii universale, de arta scrisului la oamenii primitivi, de începuturile și dezvoltarea literaturii, de soarta științelor, de cărți, de autori. **Heumann**, după cum vedem, se apropie ceva mai mult de noțiunea de istorie a literaturii, prin faptul că el se ocupă aproape exclusiv de literatură. Istoria literaturii poate fi studiată, după concepția lui **Heumann**, din punct de vedere **geografic** (istoria literaturii unei țări), **topografic** (istoria literaturii unei localități, regiuni), și **tehnic** (istoria unei ramuri de știință sau artă, de exemplu, istoria poeziei).

Paralel cu încercările de a crea o istorie a literaturii

universale, în secolul al XVIII-lea se trezește interesul și pentru literaturile naționale. Așa, de exemplu, călugării cărturari din ordinul benedictinilor în anul 1733 încep publicarea monumentalei „Histoire littéraire de la France” (până la anul 1750 apar 12 vol.), pe care o continuă Academia Franceză și o duce până la volumul 33. Este o adunare de material, de biografii, de texte din manuscrise, până la sfârșitul secolului al XIV-lea.

Din silințele cărturarilor din secolul al XVIII-lea de a da o istorie a literaturii, se remarcă și operele italienilor.

Girolamo Tiraboschi (1731—1794), care scrie o „**Storia della letteratura italiana**”, operă compilativă în mai multe volume, și a iezuitului **Giovanni I. Andrés** (1740—1817), de origine spaniolă, care scrie o vastă lucrare (20 vol.), intitulată „**Dell'origine progressi e stato attuale d'ogni letteratura**”¹⁾. În opera lui **Andrés** se simte suflul vremurilor nouă. Admirator al literaturilor clasice, el are totuși o atitudine critică față de ele, judecându-le din punct de vedere al timpului. **Andrés** se orientează perfect și în literaturile europene contemporane, făcând aprecieri juste asupra scriitorilor, făcând și legături între diferite literaturi, stabilind influențe literare. Prin aceasta **Andrés** poate fi socotit ca precursor al metodei comparative în literatură.

Din cele expuse până acum reiese, că în secolul al XVIII-lea continuă să domine spiritul tradiției vechi în cercetările istorico-literare. De istoria literaturii se ocupă mulți, dar nu se deosebește bine **istoria de istoria literaturii**. Operele literare se judecă după criteriile estetice, uneori filologice sau istorice. Biografia continuă să ocupe primul loc în istoria literaturii. Teoriile lui **Vico**, cu privire la originea literaturii și la evoluția ei, nu sunt puse în aplicare.

Redeșteptarea națională a popoarelor europene, înce-

1) VITTORIO TURRI. Op. cit., p. 47. Despre Traboschi. Ibid., pp. 1060—1061. GUIDO MAZZONNI. Op. cit., pp. 151—152.

pută în Germania în sec. al XVIII-lea, stimulează interesul față de literatura populară. Descoperirea epopeei Germanilor, a cântecului despre Nibelungi, este socotită ca un fapt epocal în istoria literaturii germane. Se întreprind cercetări în trecutul medieval și în poezie. Vechea școală a clasicismului francez cedează terenul estetismului științific (**Lessing**). Curentul romantic adâncește interesul față de poezia populară. Teoreticienii istoriei literaturii atinși și ei de romantism, consideră literatura populară ca expresiunea adevărată a spiritului poporului, și deci, cred ei, ea este superioară literaturii culte.

Pastorul german **I. Herder** (1744—1803), scriitor și om de știință de mare valoare, prin operele lui inspirate de o credință fanatică, emite ideea că poezia populară este purtătoarea sublimului, a frumosului, că în ea se ascunde „sufletul poporului” (în colecția de cântece ale diferitelor popoare traduse de el în limba germană: „**Stimmen der Völker in Liedern**”). Prin studiul istoriei literaturii, noi cunoaștem „sufletul poporului”. Istoria literaturii însă cuprinde nu numai poezia populară; ea se studiază în legătură cu literatura veche și cu limba poporului.

Aceleași idei și același cult pentru poezia populară găsim și la frații **Grimm, Jacob** (1785—1863) și **Wilhelm** (1786—1859), marii filologi germani, cari pun baze științifice istoriei literaturii. Ei studiază literatura cultă, poezia populară, credințele, limba și dreptul german din evul mediu și, făcând comparație cu conținutul literaturilor clasice, ajung la ideea, că literatura scrisă ca și poezia populară și ca și limba, sunt supuse acelorași legi organice și trec prin aceleași faze de dezvoltare. Condițiunile egale ale vieții popoarelor și același nivel cultural, aceeași treaptă de dezvoltare, dau aceleași produse ale literaturii populare, aceleași credințe. Psihologia oamenilor fiind supusă acelorași legi, toate credințele, basmele, tradițiile, au motive asemănătoare, moștenite dela patria comună a popoarelor ariene (este vorba de popoarele europene). Isto-

ria literaturii pentru **Grimm** nu este numai o adunare de materiale biografice sau bibliografice și nici de aprecieri din punct de vedere estetic. Istoria literaturii este o știință care are ca scop cercetarea creațiunilor sufletului omenesc, așa cum se manifestă ele în literatura cultă sau populară. Studiul comparativ al operelor literare, în special a celor colective, este calea cea mai bună în cercetările istorico-literare. Partea discutabilă din opera fraților **Grimm** este idealizarea exagerată a literaturii populare germane.

Ideile fraților **Grimm** duc la lărgirea sferei studiilor istorico-literare. Se studiază și opere, care erau ignorate de către reprezentanții estetice, clasicismului francez, și anume: literatura populară, credințele, obiceiurile, tradițiile, se cercetează și literatura veche.

Apar cercetări cu privire la istoria limbii, a dreptului, a epopeelor popoarelor. Datorită fraților **Grimm**, se dă un imbold puternic studiului istoriei literaturii la toate popoarele europene; la universități se înființează catedre de istorie a literaturilor naționale. În acelaș timp în secolul al XIX-lea se caută de-a se stabili anumite criterii în cercetările istorico-literare, anumite metode științifice, se încearcă a se defini mai precis noțiunea de istorie a literaturii, sfera ei de cercetări. **J. Grimm**, în cercetările sale, aplică în mod larg critica filologică. Istoria literaturii începe să devină știință.

Este aproape cu neputință de-a face o cât de scurtă privire asupra evoluției cercetărilor istorico-literare din secolul al XIX-lea. Totuși vom da câteva definiții ale istoriei literaturii.

În dezvoltarea cunoștințelor de istorie a literaturii în vremurile nouă, un rol predominant îl joacă epoca romantismului. Această epocă adâncește interesul față de literatură ca putere și realitate spirituală; ea lărgeste sfera cercetărilor istorico-literare, introducând în studiul lor, pe lângă istoria și literatura populară și literatura veche; ea

recunoaște însemnătatea literaturilor popoarelor orientale, ca și a popoarelor mici din Europa. În sfârșit, ea elaborează nouă principii liberale de critică; în locul criticii normative a lui **Boileau** și **Gottsched**, cu tendința de a crea valori absolute pentru toate timpurile; epoca romantismului ne dă o generație întreagă de critici, cu directive nouă și cu norme nouă de valorificare a operelor literare, ce deschid drumuri necunoscute și în istoria literaturii. În direcția căutărilor nouă în domeniul literaturii, se remarcă o întreagă pleiadă de mari săvanți germani.

Astfel **Herder**, despre care a fost vorba mai sus, plecând dela principiul că fiecare popor își are particularitățile lui (fisionomia), socoate că literatura unei națiuni nu este totalitatea operelor scrise într'o anumită limbă, ci numai a acelorora, care oglindesc fisionomia spirituală a poporului căruia aparțin.

Cercetător inspirat al poeziei populare, în lucrările sale el scoate în evidență comorile sufletești ale popoarelor, chiar acelor mici. Din această definiție ar reeși, că istoria literaturii nu este altceva decât istoria culturii. Încă în epoca premergătoare romantismului se încearcă revizuirea teoriilor estetice ale clasicismului cu normele lui moarte de critică literară. **Al. Baumgarten** (1744—1762), un elev al lui **Leibniz** și **Wolf**, pune bazele esteticei științifice, care dă mai multă libertate în judecarea operelor de artă. Mai târziu în această privință se remarcă lucrările de critică estetică ale lui **Winckelmann**, **Lessing**, precum și ale lui **Goethe** și **Schiller**. Aceste lucrări duc la o nouă înțelegere a esenței și valorii literaturii.

Gervinus (1805—1871) crede că istoria literaturii este istoria poeziei, fără ca să precizeze mai pe larg ce înseamnă poezia. În opera lui **Gervinus** (*Geschichte der poetischen Nationalliteratur der Deutschen*, 1835) se observă tendința fermă de a judeca fenomenele literare din punct de vedere al momentului istoric și al mediului spiritual, în care se naște opera. Cu alte cuvinte, el este un reprezentant al metodei istorice.

Iohann Scherr, autorul unei istorii a literaturii universale, socotea că istoria literaturii este totalitatea produselor spiritului omenesc, de unde ar reieși că noțiunea de literatură cuprinde și istoria culturii și a civilizației. În altă parte **Scherr** dă o definiție ceva mai restrânsă; el spune că istoria literaturii este istoria produselor scrise și tipărite ale poeziei și prozei artistice.

Profesorul german **Karrier M.** (1817—1895), definește istoria literaturii ca o istorie a idealurilor (în lucrarea: „Die Kunst im Zusammenhang der Kulturentwicklung...”).

Dar idealurile omenești se oglindesc și în operele de artă, și în istorie, în religie, în drept. Pe de altă parte, nu fiecare operă literară este pătrunsă de un anumit ideal.

Profesorul de istoria literaturii **Hettner Hermann** (1821—1882), în lucrarea sa asupra istoriei literaturii engleze din secolul al XVIII-lea („**Englische Literaturgeschichte des XVIII-ten Jahrhunderts**”), spune următoarele: „Istoria literaturii până în secolul al XVIII-lea a fost istoria cărților, iar după aceasta a devenit istoria ideilor și a formelor în care se îmbracă ideile științifice sau artistice”.

Cu toate că ideile lui **Hettner** se apropie ceva mai mult de sensul pe care-l dăm noi astăzi literaturii, definiția pe care o dă el istoriei literaturii nu poate fi acceptată pentru motivul, că la baza aproape a oricărei opere de știință, filosofie, etc., vom găsi o idee oarecare. Și atunci orice carte de știință poate fi socotită ca operă literară.

Paralel cu interpretarea istorică a literaturii a lui **Garvinus** și cu cea filologică a lui **Grimm**, în epoca de înflorire a filosofiei în Germania se dezvoltă și critica filosofică. Literatura, după părerile criticilor filosofi, este expresiunea anumitor idei filosofice, estetice, sociale, etc. Filosofia idealistă a lui Hegel, care se ocupă și de problemele artei, domină multă vreme și directivele critice literare, care, desigur, se răsfrâng și asupra istoriei literaturii.

Definițiile istoriei literaturii, pe care le-am înșirat mai sus, ca și altele, nu pot cuprinde în sine sensul

adevărat al istoriei literaturii, pentru motivul că unii caută în literatură „sufletul poporului”, alții „idealurile” lui; sunt și de aceia, cari ar dori să găsească în literatură oglindirea ideilor sociale, sau chiar ale raporturilor economice (de exemplu **V. Frice**, un istoric al literaturii germane). Se pierde din vedere, că istoria literaturii are de a face cu fenomenele literare însăși, că ea este istoria originii, a evoluției, a transformărilor, a dispariției operelor literare.

Epoca rodnică de cercetări în materie de literatură, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea până pe la mijlocul secolului al XIX-lea, n'a dus la precizări mai atenuante în ce privește istoria literaturii și nici la elaborarea unor metode științifice în studiul ei. După cum în epoca clasicismului și preromantismului tendințele istoricilor literaturii sunt îndreptate spre „a reprezenta un număr mic de personalități de vază drept clasici și genii mari, de valoare absolută și indiscutabilă; de a trata ideile și gândurile ca norme pentru toate timpurile¹⁾... „Romantismul, creator de mituri în multe domenii”, se remarcă printr'o „epocă de luptă spirituală” și prin „crearea unei critici geniale, cu tendință conștientă spre cultul eroilor”²⁾. El însă n'a fost în stare să dea un sistem științific cercetărilor istorico-literare. Activitatea științifică pe terenul literaturii din epoca romantismului, ca și în epoca premergătoare lui, se rezumă la „stabilirea de realități de natură biografică, filologică, estetică, precum și printr'un cult cald ale personalităților clasice. Insemnătatea primilor istorici literari constă în faptul, că în chip general, la început, după puncte de vedere ale clasicismului, ei au introdus o ordine în înșiruirea dezvoltării literaturii. Ei au aplicat calificările clasice și o parte din cele romantice ca motive istorice și ca dogme pentru cultul clasic. In acest

1) W. MAHRHOLZ. Op. cit., p. 21.

2) Ibidem, p. 23.

chip ei au făurit primele baze ale unei discipline de știință spirituală”¹⁾.

Pela jumătatea secolului al XIX-lea, în domeniul științelor pozitive se produce o întreagă revoluție. Concepția materialistă începe să domine, nu numai viața economică și socială, ci și cea spirituală. Sistemul științific din domeniul naturii se introduce și în științele spirituale, și deci și în istoria literaturii. În critică se produce o reacțiune vie în contra teoriilor estetice, în contra artei pure. Concepția socială și utilitaristă domină critica. Se încearcă de a se răsturna multe valori în literatură, care nu corespund teoriilor grosolane ale materialismului. Totuși, unele principii din sistemul științelor naturale găsesc o aplicare largă în cercetările istoriei literaturii. În expunerea, care va urma, vom atinge această chestiune mai pe larg.

Înainte de a trece la metodele de cercetare în istoria literaturii, care sunt înainte de toate și metode critice, este bine să precizăm, care sunt raporturile între critica literară și istoria literaturii. În câteva cuvinte am stabilit mai sus ce scopuri urmărește critica.

Pentru un istoric al literaturii, este important de a pune opera literară în legătură cu alte opere, de a găsi geneza ei, izvoarele și locul pe care-l ocupă ea în evoluția creațiilor literare. Cu alte cuvinte, și istoricul literaturii are de a face cu creațiuni ale cuvântului pe care el le supune aprecierii din punct de vedere istoric. Desigur, că în aprecierea operelor literare, el se folosește de critică sub toate aspectele ei: gramaticală, istorică, estetică, morală, etc. Istoricul literaturii, deci, trebuie să fie înzestrat cu cel mai fin spirit critic și cu cele mai largi cunoștințe, dar el trebuie să caute să fie riguros obiectiv și să țină seamă de scopul istoriei literaturii.

1) Ibidem.

METODELE DE CERCETARE IN ISTORIA LITERATURII.

Sforțările oamenilor de știință din diferite epoci de a înțelege rostul literaturii, întotdeauna au fost însoțite și de încercări de a găsi anumite criterii, anumite baze pentru cercetări. Chiar adunarea de material și clasificarea lui după un principiu sau altul, sau chiar o apreciere dintr'un punct sau altul de vedere, pot fi considerate ca un început de metodă, ca o încercare de a pune anumite baze științifice materiei noastre.

Metoda (dela „ἡ μέθοδος“) însemnează „calea”, calea cercetărilor, totalitatea mijloacelor care ne duc la descoperirea adevărului, sau tehnica cunoașterii literaturii; iar sub cuvântul de metodologie se înțelege disciplina științifică, care se ocupă de cercetarea și stabilirea metodelor de investigațiuni în știință. Desigur, că fiecare știință își are metodologia ei. Metodologia istoriei literaturii este o știință cu totul nouă¹⁾. **Lanson** și **Peretț** caută să stabilească anumite metode în cercetările istorico-literare, metode, care ne-ar duce la stabilirea anumitor legi în nașterea și dezvoltarea operelor îmbrăcate în forma cuvântului, și care ar pune istoria literaturii în rândul științelor.

În domeniul științelor pozitive e mai ușor a găsi anumite metode de cercetare. Ca mijloc de cercetare, în cele mai multe din aceste științe, se întrebuițează observarea, experiența, adunarea și clasificarea materialelor, judecata deductivă și inductivă. În științele spirituale și în special în literatură, care are un material atât de vast, întrebuițarea unei singure metode desigur nu poate duce la rezultate pozitive. Logica sănătoasă, deducția, inducția, etc., sunt bune, dar ele nu sunt suficiente. În literatură se pot strecura ușor aprecieri subiective. Istoricii

1) G. LANSON. „La méthode de l'histoire littéraire. 1910.
В. Н. Перетцъ. Краткій очеркъ методологии исторіи русской литературы. Петербургъ, 1922.

literaturii, după cum se va vedea mai departe, se folosesc de obicei de mai multe metode, sau de metode combinate.

Metodele posibile pentru cercetare în istoria literaturii, care sunt, după cum am spus, și metode de critică literară, s'ar putea împărți în două categorii: **metodele subiective și metodele obiective**. Cele dintâi pleacă dela anumite idei sau criterii preconceptuate, dela anumite axiome; aproape întotdeauna ele au un caracter mai mult sau mai puțin dogmatic; pe când cele obiective tind spre a găsi adevărul, studiind operele literare ca atare după criterii obiective. Metodele obiective se mai numesc și metode critice.

METODELE SUBIECTIVE.

1. **Metoda estetică.** Criteriul de bază în aprecierea operelor literare după această metodă este „frumosul”. Acei cari recurg la această metodă își crează un ideal al frumosului (al „frumosului absolut”) și după acest ideal judecă creațiunile literare. Concepția despre „frumos” se scoate de obicei din opere literare considerate ca model; criticul sau istoricul literaturii caută să găsească în aceste opere ceea ce i se pare frumos, iar regulile pentru găsirea frumosului le aplică la alte opere pe care le analizează. El nu face comparații cu alte creațiuni, pe dânsul îl interesează opera însăși. Din această cauză, acei cari recurg la această metodă nu au nevoie de o perspectivă în timp sau în spațiu, mărginindu-se la critica internă.

Ideea frumosului se găsește în orice operă de artă (tablou, statuă, simfonie); contemplația frumosului, emoțiile estetice fac parte din conștiința omului, din sufletul lui. Și întrucât literatura și în special poezia atinge laturile emotive ale sufletului omenesc, se înțelege că elementul estetic domină în opera literară. Dar ideea de frumos este

ceva relativ, ceva ce se schimbă din generație în generație, din epocă în epocă, dela popor la popor. „Frumosul absolut” de care s'a ocupat și se ocupă filosofia nu există. Ideea „frumosului” în literatură, ca și în artă se schimbă. În poezie, forma de exprimare a unei idei sau a unui sentiment este cuvântul, care ne sugerează anumite emoții, idei sau imagini; preferința pentru forma ca și însăși forma sunt supuse schimbărilor.

Fiecare epocă își are gusturile ei, preferințele ei. De exemplu, începuturile de versificație în literatura noastră din secolul al XVII-lea se datoresc, desigur, cerințelor estetice ale contemporanilor. Psaltirea versificată a lui **Dosoftei** provoca pe vremuri și anumite emoții la cititori. Se știe, că psaltirea lui a avut o largă circulație în popor, că unele din versetele psaltirii au intrat chiar în poezia populară. Lirica sentimentală a lui **C. Conachi** astăzi ne pare ridiculă, iar în vremea lui, ca formă și fond era pe gustul cititorilor. Astăzi nici „regele poeziei”, **V. Alecsandri**, nu mai satisface gusturile noastre estetice.

Metoda estetică este de fapt cea mai veche metodă în cercetările istorico-literare. Din antichitate operele erau judecate după criteriile frumosului.

După **Aristotel**, perfecțiunea frumosului este atinsă în operele lui **Homer**, cu care se compară tragedia. Chestiunile esteticii literare se pun în sec. al II-lea, înainte de **Hristos**, de către **Dionisie Longhin** ($\pi \epsilon \rho \iota \delta \psi \omicron \upsilon \varsigma$). **Horațiu**, după cum am văzut, încearcă să transplanteze pe terenul roman, teoriile estetice ale Grecilor. Filologii Renașterii își dau seama de frumusețea poeziei antice și caută s'o recomande ca model bun de imitat pentru poeți. Dela poetica lui **Scaliger** din secolul al XVI-lea și până la „L'art poetique” a lui **Boileau** (apărută la 1674) într'o serie de manuale școlare de „poetică” se dau recete pentru poezie, reguli pentru poeți, pe baza analizei compoziției, a stilului, a limbei și a conținutului.

Tot ce amintește operele clasice — este frumos. Forma

și stilul pentru **Boileau** sunt esențiale în poezie, după cum credem și noi astăzi. **Boileau** încearcă să găsească un punct de legătură între realism și artificialitate. Izvorul poeziei, după dânsul, este „natura” și „rațiunea”; frumosul îl identifică cu adevărul: este frumos numai ceea ce este adevărat. Adevărul se întrupează în natură. Poetul imită natura, dar în limitele bunului simț, pe cât permitea salonul, buna cuviința, căci poezia trebuie să ne procure plăcere. Poezia crează nu ceea ce este accidental, ci ceea ce este etern. Ea nu crează oameni, ci tipuri.

Estetul german **Gottsched**, unul din discipolii lui **Boileau**, socotea ca criteriu de bază al frumosului ceea ce este **plăcut** și în acelaș timp „**înțelept**” și „**moral**”, pe motivul că poeții antichității erau și filosofi și invers. Ar reieși din teoriile lui că poetul n'are nevoie de talent, dacă știe bine regulile poetice și dacă este muncitor.

Insă creatorul metodei estetice ca atare este **Al. Baumgarten**, autorul unui „curs de estetică”. Criteriile lui de judecare se bazează pe interpretarea operelor lui **Aristotel**, **Horățiu**, **Cicero** și **Quintilian**. În formularea principiilor sale, după cum am notat în altă parte, el se bazează pe lucrările celebrului filosof german **G. Leibniz** (1646—1716) și a celor ale lui **Wolf**.

Scopul esteticii literare, după concepția lui **Baumgarten**, este de a descoperi frumosul în literatură. Există un ideal al frumosului, și criticul sau istoricul literaturii interpretează orice operă literară după acest ideal. Am remarcat, că idealul frumosului evoluționează și el și deci criteriile frumosului sunt relative. A judeca o operă literară după criteriile estetice, ar însemna a împărți cărțile în două categorii: cărți bune (care corespund principiilor estetice ale vremii) și cărți rele (restul).

Și atunci istoricul literaturii ar urma să elimine din sfera cercetărilor sale tot ce nu corespunde idealului pe care și l-a creat el despre frumos; întreaga literatură veche, ca și literatura populară, precum și o bună parte din lité-

ratura nouă ar fi dată la o parte. Dar, întrucât orice operă literară este produsul unui anumit timp, al unor anumite condițiuni ale vieții, al unor sentimente, concepții, iar scriitorii sunt supuși anumitor aprecieri bune sau rele ale contemporanilor lor, istoricul literaturii trebuie să fie atent la aceste aprecieri, căci ele oglindesc gusturile contemporanilor, ale scriitorului cercetat. Istoricul literaturii deci trebuie să țină seama de estetica istorică. Nu putem aplica criteriile noastre de azi cu privire la frumos la operele din literatura veche, sau dela începutul secolului al XIX-lea. Opera trebuie să fie judecată după criteriile timpului, căreia îi aparține, după felul cum ea era apreciată atunci.

În istoria literaturii românești principiul estetic n'a fost întrebuințat de către nimeni din istoricii literaturii, deși mulți din ei uzează și de această metodă, mai ales în ce privește literatura modernă. În critica noastră însă, criteriul frumosului a fost folosit adeseori, începând cu **T. Maiorescu**, care atras de filosofia germană, aplică, cu foarte multă măsură, teoriile estetice la aprecierea operelor literare. Teoriile estetice culminează în opera lui **M. Dragomirescu**, care poate fi socotit ca cel mai consecvent critic și teoretician al estetismului la noi. Teoriile lui **Dragomirescu** vin însă la noi cu o întârziere considerabilă, din care cauză ele n'au putut prinde rădăcini prea adânci.

2. Metoda etică. Cea mai nesigură și mai relativă metodă în cercetările istorico-literare este metoda etică. Baza sau criteriul acestei metode este „morală”, „eticul”, „binele”. Principiile estetice depind de epocă, de rasă, de gradul de cultură, pe când acele morale, pe lângă aceste condițiuni, depind și de grup, de clasă socială. Hoții, de exemplu, își au morală lor proprie; ați auzit, să zicem, de „etica avocaților”, „etica profesională”, etica unui anumit grup din societate. Natura nu cunoaște noțiunea de moral și imoral. Aceste noțiuni sunt create de către om în raporturile lui

cu natura și cu semenii lui. Desigur că „eticul” există. Fiecare din noi își dă seama de „ce e bun și ce e rău”, ce este moral sau imoral. Dar aproape fiecare din noi înțelege în felul său aceste noțiuni.

În istoria literaturii, noi nu ne putem conduce după acest criteriu. Istoricul literaturii care s'ar conduce de un ideal al „eticului”, ar trebui să înlătore din sfera cercetărilor sale poezia sentimentală a Văcăreștilor și a lui **C. Conachi**, ar abandona tot ce este frivol, iar din literatura contemporană l-ar înlătura nu numai pe **N. Cocca** și alții, ci și pe o seamă de scriitori cari ating uneori buna-cuviință, dar cari nu sunt lipsiți de talent. În schimb scrierile care pun probleme de ordin moral, în special întreaga noastră literatură veche, iar din cea modernă **Brătescu-Voinești**, **Mihail Sadoveanu** și atâția alții, — ar atrage atenția specială a istoricului literaturii.

Interpretarea operelor literare din punct de vedere etic nu este ceva nou în literatură. **Horatiu** și unii critici din epoca Renașterii recurg la criteriul etico-utilitar în literatură. Poetul și criticul francez **Sainte-Beuve** (1804--1869) crede că poetul trebuie să-și pună talentul în serviciul ideii morale. Germanul **Rosenkranz** în lucrarea sa „**Geschichte der Poesie**” judecă operele poetice din acest punct de vedere. În literatura rusă, care ridică o mulțime de probleme de ordin moral, în special în scrierile lui **Gogol**, **Dostoewski**, **L. Tolstoi**, chestiunea eticului în literatură a fost discutată foarte mult. În literatura românească chestiunea aceasta s'a ridicat nu odată de către criticii noștri, iar în istoria literaturii noastre, asupra acestei probleme insista mult profesorul N. Iorga.

Istoricul literaturii nu poate ignora problema morală în operele pe care le studiază. El însă trebuie să aibă în vedere faptul că și problemele de ordin moral, ca și cele de ordin estetic se schimbă, evoluează. Nu poate fi studiat un **Dostoewski** sau **Tolstoi**, din literatura rusă, sau opera cronicarilor noștri, sau „Cazania” mitropolitului

Varlaam, fără ca să nu atingem și chestiunea „eticului”. În scurte cuvinte, istoricul literaturii, în aprecierea creațiilor cuvântului din punct de vedere al metodei etice, trebuie să aibă în vedere perspectiva istorică.

3. **Metoda sociologică.** Această metodă se apropie de metoda etică. Criteriul de judecare al acestei metode este morala socială, un ideal oarecare cetățenesc, un ideal al unui grup de cetățeni, sau al unui partid politic. Dar asemenea idealuri politice sau civice, de clasă, de grup, pot fi multe și adeseori se contrazic. Istoricul literaturii care se conduce de acest principiu devine un ideolog al doctrinei de clasă sau de grup, căreia-i aparține. Pe el nu-l interesează opera în sine, originea, evoluția ei, redarea artistică, locul ei în literatură; el vrea să găsească în creațiunea poetică, — cum se oglindește idealul lui social preferat și influența operei asupra societății. Cine a citit critica lui **Dobrogeanu-Gherea** și a lui **T. Maiorescu**, își poate da seama de această metodă. **T. Maiorescu**, reprezentant al clasei boeresti, al aristocrației noastre pământene, judecă altfel opera literară, decât **Dobrogeanu-Gherea**, reprezentantul socialismului, al clasei muncitorești, al doctrinei marxiste, așa cum o înțelege el. Pentru dânsul, poezia lui **Mihail Eminescu**, „*Impărat și proletar*”, sau „*Noi vrem pământ*” a lui **Gh. Coșbuc**, ating culmea perfecțiunii, pentru motivul că aceste poezii chiamă la revoltă, la luptă pentru un anumit ideal social. Poezia lui **M. Eminescu**, „*Somnoroase păsărele*”, pentru el nu are nicio valoare. În critică încă se mai admite această metodă, dar în istoria literaturii, care este o știință obiectivă, iar nu o tribună pentru a agita sufletele, metoda aceasta nu se potrivește. Un istoric al literaturii desigur apreciază, de exemplu, notele sociale în opera lui **Gr. Alexandrescu**, a lui **Cezar Boliac** sau a lui **C. A. Rosetti** din punct de vedere al timpului, dar el nu se poate conduce după simpatii sau antipatii sociale, altfel își pierde obiectivi-

tatea. Metoda sociologică, se aplică de către unii critici pe timpul înfloririi materiasmului, precum și în cercetările literare ale comuniștilor.

Unii din istoricii literaturii pun în strânsă legătură această metodă, cu metoda așa zisă **istorico-politică**. Această metodă, poate ceva mai puțin subiectivă, stabilește dependența desvoltării literaturii, nu de întregul complex al vieții, ci de situația politică de care depinde înflorirea sau decăderea literaturii. Aderenții acestei metode socotesc că situația politică dă naștere la anumite idei, din care izvorăște literatura.

Nu încapă nicio îndoială, că există o legătură strânsă între situația politică și literatură. Înflorirea vieții politice adeseori duce la înflorirea literaturii, iar depresiunile din viața politică duc la decăderea literaturii. Sociologul **Letourneau** (1831—1902) în lucrarea „*L'évolution littéraire*” afirmă, de exemplu, că despotismul omoară mișcărilor literare. **Wahler** explică decăderea literaturii romane prin nimicirea libertăților. Dar sunt fapte care vorbesc în contra acestei teze. De exemplu: epoca tiraniei din Grecia a dat epopeile lui **Homer**. Veacul de aur al literaturii latine coincide cu epoca lui August împăratul, când republica decade; literatura franceză înflorește în epoca lui Ludovic al XIV-lea și decade pe timpul revoluției. Desmembrarea Poloniei a dus la înflorirea literaturii romantice poloneze în frunte cu **Adam Mickiewicz**. Regimul bolșevic atrage după sine decăderea literaturii rusești, etc. Istoricul literaturii nu poate să nu aibă în vedere condițiunile politice, în care se desvoltă literatura; dar în aprecierile lui nu poate să fie condus de ideea, că opera literară izvorăște din fluctuațiunile vieții politice.

METODELE OBIECTIVE.

4. **Metoda istorică**. Este una din cele mai vechi metode, care se aplică la studiul istoriei literaturii de pe la înce-

putul secolului al XIX-lea. Constă în studierea sistematică, consecutivă și cronologică a monumentelor literare în condițiunile vieții istorice. Scopul cercetărilor fenomenelor literare este de a găsi legătura operelor între ele, de a găsi geneza lor, precum și raporturile creațiunilor poetice cu condițiunile vieții poporului, care au influențat creațiunea autorului. Istoria ne învață că fiecare fapt din trecut nu se datorește întâmplării, că faptele își au logica lor. Fiecare epocă își are particularitățile ei, idealurile ei, gusturile ei. Literatura, fiind și produsul unei epoci, se găsește în dependență de condițiunile vieții istorice.

Legătura dintre istorie și istoria literaturii a fost observată de multă vreme. Istoricul **Schlosser** în operele sale („Privire asupra literaturii lumii antice” și în „Istoria secolului al XVIII-lea”) face și câte un istoric al literaturii din epoca respectivă.

Dar între istorie și istoria literaturii, după cum am constatat în altă parte, este o mare deosebire. Istoricul studiază trecutul după documente moarte, pe când istoricul literaturii are de studiat fapte reale, însăși documentul, opera care trăește neîncetat prin ea însăși. Nu se poate contesta legătura dintre realitate și literatură, dar nimeni n’ar putea reproduce viața reală din trecut, bazându-se pe opere literare, așa cum încercau să facă unii istorici. Am stabilit că, creațiunea literară nu reprezintă realitatea așa cum este ea, ci realitatea transformată, sau mai bine zis transfigurată, trecută prin sufletul autorului ¹⁾.

Nu putem reproduce viața poporului românesc din a doua jumătate a secolului al XIX-lea după opera lui **V. Alecsandri**. Scriitorii adeseori cad în contradicere cu realitatea, fac greșeli, fără ca opera lor să-și scadă din valoare. Nimeni nu s’a gândit să-l corecteze pe **Shake-**

1) Vezi articolul d. profesor Basil Munteanu, „Sensul și interesul cunoașterii literare”. In „Revista Fundațiilor Regale” 1941, N. 3, pp. 483—506.

speare în opera lui „Basmul de iarnă”, în care regele abordează cu corabia la țărmul Boemiei, știindu-se faptul că Boemia este în mijlocul Europei, departe de mare. Lady Makbet, în drama „Makbet”, spune că ea și-a hrănit proprii săi copii cu sânul său; din cuvintele lui Makduf aflăm că Lady Makbet n'a avut copii deloc. Un erou al lui Turghenev trece râul Ocă la Reazan, pe când se știe că Reazanul nu este pe râul Ocă. Ciccov, eroul lui Gogol din „Sufletele moarte”, călătorește vara în toiul căldurilor mari în blană. Chiar operele realiste, de exemplu, romanele lui E. Zola suferă de greșeli. Căci, „opera artistică oglindește nu viața exterioară, ci sufletul artistului” (M. Nordau). Scriitorul se folosește de elemente, pe care le combină, așa cum combinăm noi visurile cele mai fantastice din elementele pe care ni le dă viața reală.

Ca să terminăm cu acest capitol din metodologia literaturii, subliniem că se recomandă a se ține seama de faptul că autorii adeseori se folosesc de subiecte împrumutate, alteori imită pe alți scriitori. Și încă ceva: faptele literare nu întotdeauna sunt localizate, fixate într'un timp sau spațiu oarecare. Scriitorul poate să se servească și de materiale din trecut, așa cum fac autorii romanelor istorice. Sunt și cazuri, când „literatura este în avans față de viață”¹⁾.

5. **Metoda istorico-psihologică.** Ea se mai numește și metoda **biografică**. Se aplică mai des la literatura modernă și constă în studiul motivelor psihologice, care determină creația literară, care îl fac pe autor să-și exteriorizeze sentimentele și gândurile în poezie, precum și în analiza psihologică a personajilor din operă.

Celebrul istoric francez **Fustel de Coulanges** (1830—1889) crede că obiectul istoriei este studiul sufletului o-

1) GUSTAVE RUDLER. Les techniques de la critique et de l'histoire littéraires. Oxford, 1923, p. 39.

menesc. Savanții germani **Lazarus** și **Scheintal** în publicația „*Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft*” (20 de vol., 1860—1890), se ocupă de psihologia popoarelor, căutând să stabilească legătura dintre psihologia poporului și cultura lui sub toate formele: limba, poezia populară, moravurile. Sunt idei pe care noi le-am întâlnit la **Herder**, și mai târziu la **W. Wundt** (n. 1832) creatorul psihologiei experimentale (*Völkerpsychologie*, Leipzig, 1900).

Creatorul acestei metode în literatură este **Sainte Beuve**. Scriitor de mare talent, poet și psiholog fin, **Sainte Beuve** crede că o biografie bună a scriitorului este cheia pentru a înțelege opera lui. Istoricul literaturii este dator să adune date biografice cu privire la scriitorul a cărui operă o studiază, să cerceteze amănunțit toate nuanțele psihologiei lui, să creeze chiar tipul poetului. Așa face el în operele sale „*Port Royal*”, „*Pierre Corneille*”, „*Diderot*” El socoate că nu există lectură mai atrăgătoare decât biografiile oamenilor mari, dar nu biografii rigide, ci o „istorie largă a omului și a operelor lui; trebuie să pătrunzi în autor, trebuie să te sălășluești în el; trebuie să-l reproduci în toate amănunțele, să-l faci să trăiască, să se miște, să vorbească... trebuie să pătrunzi în casa lui... trebuie să-l cobori pe pământ, la existența lui reală, la obișnuințele lui cotidiene, cărora sunt supuși și oamenii mari ca și cei mici” („*Pierre Corneille*”). Continuatori ai metodei istorico-psihologice a lui **Sainte-Beuve** extind adeseori analiza psihologică și asupra eroilor din opera scriitorilor.

Desigur, în creațiunea literară se oglindește personalitatea autorului, psihologia lui și a societății din care face parte. **Sainte-Beuve** a fost mai mult un poet inspirat, a dat niște portrete literare minunate, care sunt mai mult opere literare, iar nicidecum știință. Istoria literaturii este istoria creațiunilor omenești îmbrăcate în forma cuvântului. Noi, desigur, ne folosim în cercetările istorico-literare și de analiză psihologică, dar această analiză psi-

hologică se face cu mare precauțiune, căci psihologia este o știință aparte, cu legile și metodele ei.

Metoda psihologică se întrebuințează astăzi cu mare succes în așa zisele biografii romanțate, cum sunt excelentele lucrări ale lui **Ștefan Zweig**, **Emil Ludowig** și alții. Metoda de cercetare istorico-psihologică se aplică cu mare folos la opere cu conținut psihologic (**Dostoewski**, etc.).

6. Metoda istorico-culturală a lui **Hip. Taine**.

Am arătat cu altă ocazie, că dezvoltarea științelor pozitive și în special a științelor naturale în secolul al XIX-lea, duce la încercările oamenilor de știință de a aplica metodele acestor științe la fenomene cu caracter psihic, social și la literatură. Pe la jumătatea secolului al XIX-lea apare un fel de psihologie evolutivă. **John Stuart Mill** și în special **Spencer** încearcă să aplice metoda evolutivă la istorie și sociologie. Asupra lui **Taine** au avut o influență covârșitoare lucrările lui **Darwin**, în special celebra lui „**Origine a speciilor**”, care s'a bucurat de un succes răsunător în toată Europa.

Taine caută să facă o legătură între literatură și științele naturale, împrumutând dela aceste din urmă metodele, terminologia și uneori și concluziile. Plecând dela ideea, că viața sufletească, ca și cea fizică, prezintă un fel de mecanism și că procesele acestei vieți, dezvoltarea ei, sunt supuse aceluiași legi cauzale, **Taine** rupe cu metafizica teoriilor estetice și crează o metodă nouă. După cum în natură domnește o armonie, domnesc anumite legi, același lucru se observă, după părerea lui **Taine**, și la fenomenele culturale. Naturalistul, după un fragment rămas dela animalele dispărute după un os pietrificat, după un dinte, găsit în straturile geologice, poate restabili mărimea, caracterul animalului, felul lui de viață; tot așa după o operă literară se pot reconstitui condițiunile de viață în care a trăit autorul, mediul, rasa, cărei a aparținut. Creațiunea poetică nu este un produs accidental al fanteziei au-

torului. Opera literară, ca orice manifestare sufletească, este provocată de anumite cauze; ea este supusă unor anumite legi, iar stabilirea acestor legi, este datoria omului de știință.

Metoda cercetărilor în istoria literaturii trebuie să fie genetică; cu alte cuvinte, istoricul literaturii trebuie să studieze cauzele apariției operei. Motivele care provoacă apariția operei literare se găsesc în sufletul autorului. Iar sufletul lui este produsul a trei factori principali : **rasa, mediul și momentul.**

Să vedem cum înțelege **Taine** rolul acestor factori în creațiunile literare.

Rasa. După cum se deosebesc rasele în lumea animalică (de cai, de câini, etc.), tot așa se deosebesc și rasele omenești. Fiecare rasă își are trăsăturile ei proprii caracteristice, atât fizice cât și spirituale. Sunt rase de oameni liniștiți, sunt rase cu temperamente vioaie; unii sunt mai meditativi, alții au înclinări practice sau teoretice. Oamenii vin în lume cu ceva moștenit, cu aplicațiuni înăscute, de care omul nu poate scăpa, oricare ar fi influența altor factori.

Mediul. Omul nu trăește în singurătate: el este un animal social. Natura și societatea în mijlocul cărora trăește omul își au și ele influență asupra lui, aduc și ele un corectiv la formarea caracterului său. Acest mediu influențează asupra creațiunilor poetice, care reprezintă idealurile, gusturile, sentinemele, etc., ale scriitorului, și ale societății în mijlocul căreia trăește.

Momentul. Fiecare scriitor este produsul unei epoci, care are propriile sale idealuri. Scriitorul nu este dominat numai de tradiție, ci și de idealurile contemporane. El trăiește prin aceste idealuri și ele nu pot să nu se răsfrângă asupra autorului.

Este evident că **Taine** împrumută aceste idei dela **Darwin**, cu toate că unele din ele au fost preconizate de **Vico**, frații **Grimm** și alții. El a știut însă să dea acestor

idei un sistem, de care un istoric al literaturii nu poate să nu țină seama. Teoriilor lui **Taine** se fac și imputări. Prea mecanică apare aplicarea metodelor științelor naturale; chiar noțiunile de „mediu” și „rasă” sunt luate din zoologie și botanică.

În ce privește „rasa”, căreia **Taine** îi dă cea mai mare importanță, se fac obiecțiuni. În primul rând, în Europa de exemplu, nu există rase pure, neamestecate. Poporul francez se naște din încrucișarea a trei, dacă nu a patru rase (franci, romani, germani); Francezii din Nordul Franței, după tipul lor, se aseamănă cu Germanii. Poporul german, la care reînvie teoria punității raselor, are mai mult sânge slav, decât Germanii vechi. Rușii și-au alterat rasa lor prin încrucișarea cu popoarele fineze și diferite ramuri ale popoarelor turanice. Bulgarii cu limba slavă sunt de rasă turanică. Cercetările antropologice făcute chiar la noi de către prof. Reiner în cadrul lucrărilor institutului social român, au dovedit că Românii din munții Soveja au și ceva sânge turanic. Chiar Evreii, cea mai bine conservată națiune, se deosebesc între ei. Evreii dela noi și cei din Spania par a fi cu totul alții.

Cercetările încă n'au putut stabili, dacă acei ce aparțin uneia și aceleași rase din punct de vedere antropologic, sunt purtătorii aceluiași însușiri psihologice și în genere sulfetești. În schimb s'a observat că țărani din diferite țări au între ei foarte multe însușiri comune; un țaran român este mai aproape de țaranul polonez, de exemplu, decât de un intelectual rafinat român de origine. De aici rezultă, că și clasele sociale își au însușirile lor proprii în mijlocul uneia și aceleași națiuni. Astfel, că rasa se poate înțelege nu în sensul antropologic al cuvântului, ci mai mult ca o unitate culturală. În crearea operelor literare, condițiunile culturale și social-psihologice au un rol mai mare decât însușirile fizice.

Importanța mediului social și fizic asupra scriitorului nu poate fi contestată de nimeni. Dar acest factor nu

poate fi socotit ca o lege, căreia se supun toți scriitorii. De exemplu, în opera clasicilor francezi, chiar a acelor eșiți din pătura de jos, se oglindesc eleganța și manierele vieții dela curțile franceze. În opera lui **Tolstoi** însă găsim alte idealuri decât acelea ale societății înalte din timpul lui. **Dostoewski** pune în creațiunile sale probleme universal-omenești.

Momentul, adică influența epocii se ia în seamă și ea cu oarecare rezerve. Celebrul poet francez **André Chénier** își scrie elegiile și idilele sale în toiul revoluției franceze. Nimic nu trădează frământările și grozăviile revoluției în poeziile lui.

Dacă teoriile lui **Taine** nu se pot aplica în întregime la studiul istoriei literaturii, pentru motivele arătate mai sus, meritul lui a fost că el pune baze mai serioase, mai obiective și mai științifice acestor studii. În special, teoriile lui, cu privire la importanța mediului în literatură, își găsesc o largă aplicare la mai mulți critici și istorici ai literaturii.

7. **Metoda istorico-comparativă.** Asemănările, care se observă în operele scriitorilor, asemănări de motive, forme sau de idei, i-au făcut pe unii cercetători ai literaturii să caute să lămurească legăturile ce au existat între scriitori sau opere, influențele pe care le-au exercitat unii scriitori asupra altora. Iar studiul poeziei populare, în comparație cu poezia altor popoare, a dus la constatări uneori surprinzătoare. Așa dar, metoda istorico-comparativă constă în studierea creațiunilor cuvântului, în comparație cu alte opere din aceeași literatură și din literaturile diferitelor popoare, ținându-se seama de perspectiva istorică și de cîndea cronologică.

Metoda istorico-comparativă se întrebuițează cu mare succes la cercetările literaturilor populare ale diferitelor națiuni.

Culegerile de cântece ale fraților **Grimm** au putut duce

la constatarea unei comunități de motive poetice și chiar de forme în poezia diferitelor popoare. Cunoscutul filolog orientalist german **Benfey** aplică această metodă la studiul literaturilor popoarelor vechi, comparate cu ale celor nouă și găsește legături între motivele orientului și ale Europei. La noi, filologul **Lazăr Șeineanu**, în studiul său „**Basmele române**” (1895), face apropieri între motivele din basmele noastre și ale unor popoare vecine.

Cu mare succes este aplicată această metodă în literatura modernă și în cercetările folkloristice de către prof. **D. Caracostea**. Intrebuințarea acestei metode, la cercetările din domeniul literaturii vechi românești, ar fi de un folos real. Literatura noastră veche, este vorba de cea originală, începând cu „**Invățăturile lui Neagoe Basarab**” și terminând cu literatura istoriografică, acea slavo-română, se găsește în dependență de literatura slavo-bizantină. Istoricul literaturii, care se folosește de această metodă, analizează opera, felul de redare, compară cu subiectele împrumutate, și caută să găsească trăsăturile individuale, pe care le imprimă autorul sau colectivitatea. Pentru a aplica această metodă, dela un istoric al literaturii se cere o mare erudiție și cunoașterea mai multor limbi.

8. Metoda evoluționistă.

Principiile pe care le-a enunțat **Taine** în cercetările istorico-literare, prin care se aplică metodele din științele naturale la literatură, au dus la cristalizarea definitivă a teoriilor evoluționiste. **F. Brunetière** (1849—1907) profesor și membru la Academia Franceză, în opera sa „**L'évolution des genres dans l'histoire de la littérature française**” (1890), lărgeste principiile lui **Taine**, le sistematizează și formează metoda evoluționistă în istoria literaturii. După teoriile lui **Brunetière**, în literatură există „**genuri**” care se aseamănă cu „**speciile**” lui Darwin și care se supun aceluiași legi, ca și obiectul științei biologice, „**Genu!**” literar (drama, romanul, lirica, epopeea), după

Brunetière, are aceeași viață, ca și specia din biologie. Din forma inițială nedefinită a literaturii, forma sincretică, se face diferențierea „genurilor”. Viața genurilor literare este supusă legilor de evoluție: de naștere, de perfecționare și de dispariție; după cum o celulă din starea embrionară se desvoltă, crește, se diferențiază și se complică, același proces se poate observa și în literatură. De exemplu, fabula, unul din cele mai vechi genuri sau specii literare, își are originea în orientul îndepărtat, leagănul popoarelor indo-europene. Au existat narațiuni mici despre animale (de ex. în „Panciaturantra” din limba sanscrită). **Esop**, fabulistul grec, le perfecționează, adăugând la ele un fel de morală. Fabula lui **Fedru**, iar pe urmă a lui **Lafontaine**, operele fabuliștilor tuturor națiunilor și ale noastre până la **Vasile Militaru** inclusiv, tratează adeseori aceleași subiecte, dar la fiecare autor fabula apare altfel; ea se modifică, se perfecționează; astăzi acest gen nu mai interesează lumea, adică el este pe cale de a dispărea. Evoluiază subiectele literare, forma, stilul, limba, gusturile literare. Nu însă fiecare schimbare este și evoluție. Sunt și modificări accidentale. Istoricul literaturii trebuie să descopere factorii cari contribuie la aceste modificări, să facă legătura dintre evoluția societății și a condițiunilor de viață cu creațiunile exprimate în forma cuvântului. În literatură joacă un rol foarte important tradiția; istoricul literaturii caută să stabilească ce este tradițional la un scriitor și ce inovațiuni introduce.

9. Metoda filologică.

Metoda evoluționistă, desigur, este una din metodele cele mai potrivite pentru cercetările istorico-literare. Se înțelege, că ea cere o pregătire bună științifică din partea cercetătorului și cunoștințe vaste în domeniul mai multor științe. Ca să scrii o istorie a literaturii, este necesar mai întâi de toate să cunoști bine opera literară sub toate raporturile; s'o analizezi din toate punctele de vedere, și

anume: al limbei, origini, al timpului și locului de unde provine, al mediului și al legăturilor ei cu alte opere, etc. Cu alte cuvinte a stabili și verifica textul, a supune opera unui examen genetic, a determina influențele.

Cercetătorul are nevoie de cunoștințe mari bibliografice, biografice, lingvistice, de paleografie, de cronologie, de istorie a limbii, de istorie, de istoria artei; el are nevoie de cunoștințe în domeniul literaturilor antice, ale literaturilor vecine, ale literaturii populare, etc. Această metodă, care recurge la o mulțime de discipline auxiliare de investigație, se numește metodă filologică în sensul, cum înțeleg cuvântul filologia Germanii, sau metoda exegetică. Cercetătorul studiază materialul istorico-literar, așa cum este el, lăsând la o parte orice idei preconcepute, simpatii sau antipatii; analizează cu toată obiectivitatea acest material, și numai atunci poate să tragă anumite concluzii. Numai astfel studiind istoria literaturii, o putem socoti ca o știință adevărată. Desigur, că pentru cercetări se cere un sistem riguros de investigații și de critică, folosindu-se diferite metode, după natura și caracterul operei. Dar, „adevăratele organe de înțelegere (ale literaturii) nu sunt metodele, ci facultățile, facultăți vii, active, capabile să adapteze metoda la obiect și la rigoare s'o inventeze”, spune cu toată dreptatea prof. Bazil Munteanu¹⁾.

* * *

Discipline auxiliare pentru cercetările istorico-literare.

Am menționat mai sus, că un istoric al literaturii are nevoie de o serie de discipline științifice auxiliare, fără care nu se poate scrie o istorie a literaturii.

Printre aceste discipline auxiliare, pentru studiul lite-

1) BAZIL MUNTEANU, Sensul și interesul cunoașterii literare, „Rev. Fundațiilor Regale”. 1941, Nr. 3, p. 487.

raturii vechi, ca și pentru al celei moderne, primul loc îl ocupă bibliografia. Operele literare se materializează în scris, în carte. Cartea este elementul esențial în viața culturală a omenirii. Ea este păstrătoarea comorilor spirituale ale unui popor. Toate cunoștințele asupra trecutului noi le căpătăm din cărți. Tot din cărți cunoaștem și literatura și părerile asupra ei. Bibliografia studiază viața cărților, înregistrează tot ce s'a scris sau s'a tipărit și prin aceasta vine în ajutorul istoricului literaturii. Dacă cineva ar încerca să-l studieze pe **M. Eminescu**, fără să cunoască ce s'a scris despre el (se înțelege, lucrări mai importante), ar putea ajunge, după o muncă mare, la aceleași rezultate, la care au ajuns unii din cercetătorii anteriori lui. Și atunci munca unui asemenea cercetător ar fi zădarnică. Un cercetător al unei monografii sau al unei probleme din literatură are neapărată nevoie, chiar din motive de economisire a timpului, să cunoască tot ce s'a scris asupra subiectului pe care-l studiază. Studiu! unui monument de literatură, a unei opere începe cu bibliografia. Pentru istoria literaturii române vechi, moderne și contemporane sunt de mare utilitate lucrările lui **Gh. Adamescu** și anume: *Contribuțiune la bibliografia românească*, fasc. I. București, 1921, Fasc. II. București, 1923 și Fasc. III. București, 1928.

Cu privire la istoria literaturii vechi, o foarte bogată bibliografie critică găsim în „Istoria literaturii române, epoca veche”, a lui **Sextil Pușcariu** (Ed. II. Sibiu, 1930, pp. 211—243), precum și în „Istoria literaturii române vechi a profesorului **N. Cartoian** (București. Vol. I, 1940), vol. II, 1942).

Un cercetător pe terenul istoriei literaturii noastre vechi nu se poate dispensa de opera monumentală a lui **I. Bianu** și **N. Hodoș**: „Bibliografia românească veche”, din care au apărut două volume (București, I, 1903, II, 1910) și al treilea: **I. Bianu, N. Hodoș și D. Simonescu** (București, 1936). Această operă, un model de bibliografie, a stârnit

admirația străinătății prin felul cum este alcătuită, și prin metoda ei riguros științifică. Această bibliografie a determinat și directivele în studiul literaturii noastre vechi, care foarte des se rezumă la ceea ce s'a tipărit și se bazează prea puțin pe manuscrise. O activitate laborioasă în domeniul bibliografiei se desfășoară pe lângă conferința de Bibliologie dela Universitatea din București.

Tot atât de indispensabilă pentru studiul literaturii noastre vechi este și **Paleografia**. Nu tot ce s'a scris în trecutul neamului românesc a fost publicat. Academia Română, Arhivele statului, bibliotecile unor mănăstiri și ale unor instituțiuni de cultură (de ex. universitățile) conțin întregul nostru tezaur al scrisului, totul ce privește literatura noastră, istoria și limba noastră. Dificultatea pentru studiul acestor monumente neprețuite pentru noi, constă în faptul că ele sunt scrise cu litere cirilice.

În limba românească încă nu există un manual de paleografie; sunt numai albumuri cu reproduceri fototipice de pe manuscrise, cum este acela al regretatului I. Bianu și N. Cartojan (București 1940) și al d. N. Cartojan intitulat: „Album de paleografie românească”.

Iar cu privire la actele noastre vechi se recomandă lucrările d. Damian Bogdan, Roșculeț, precum și „Albumul paleografic juridic” al prof. Șt. Berechet (Iași. 1940). Cea mai bună paleografie slavonă este cea a lui **A. I. Sobolev-schi**¹⁾ care definește astfel paleografia:

„Scopul paleografiei este de a stabili timpul și locul unde a fost scris un manuscris fără dată și loc, pe baza manuscriselor datate”²⁾. Deasemenea este foarte bună paleografia slavă cirilică a prof. E. F. Carschi³⁾.

Un album paleografic slav a lăsat regretatul **I. Bogdan**:

1) А. И. Соболевский. Славяно-русская палеография. Изд. П. С. Петербургъ. 1908.

2) Ibidem, n 19

3) Е. Ф. Карский. Славяно-Кирилловская палеография. Ленинград. 1928.

„Album paléographique moldave, documents du XIV, XV, et. XVI-e siècle”, București, Paris, 1926. In limba românească se mai remarcă „Manualul de paleografie slavo-român al lui **Damian Bogdan** și **H. Sthal**. București, 1936.

Ca să ai puțința însă de a comenta un manuscris sub toate raporturile, trebuie să știi să citești bine, adică să știi paleografia.

Istoria limbii românești deasemenea trebuie să fie considerată printre disciplinele auxiliare ale istoriei literaturii românești. Limba este îmbrăcăminte în care se materializează orice operă literară, fie scrisă, fie orală; ea este forma indispensabilă oricărei creațiuni literare. Limba este un organism viu care este supus unor anumite legi de dezvoltare. Nu s'ar fi putut stabili, de exemplu, împrejurările, locul și timpul traducerii celor dintâi texte românești, dacă în ajutor n'ar fi venit istoria limbii. Existența unei legături între istoria limbii și a literaturii a fost observată demult; mulți din istoricii literaturii noastre fac istoria literaturii alături de istoria limbii (**Aron Densusianu**, **Alexandru Philippide**, **I. Nădejde**, **G. Pascu** pentru sec. al XVI-lea). Desigur, este o greșală de a confunda istoria limbii cu istoria literaturii, căci fiecare din aceste discipline științifice urmăresc scopurile lor proprii, își au principiile și metodele lor. Mulțumită imboldului pe care l-a dat școala latinistă, studiile lingvistice la noi ocupă un loc de frunte și au dat cele mai frumoase roade. Lucrările lui **Al. Philippide** („Introducere în istoria limbii și literaturii române”, Iași, 1888), ale lui **Ov. Densusianu** („Histoire de la langue roumaine”, vol. I. Paris, 1902, vol. II, Paris 1914) și mai ales numeroasele lucrări ale profesorului **Al. Rosetti** („Istoria limbii române”, Buc. 1938, vol. I și vol. II, III și IV apărute mai târziu), pot servi ca un auxiliar bun pentru un istoric al literaturii, alături de lucrări speciale în acelaș domeniu ale numeroșilor noștri filologi, cum este **Sextil Pușcariu**, **T. Capidan** și alții.

Fenomenele literare sunt creațiunile mediului uman și sunt în legătură strânsă cu acest mediu. De aci, se impune unui istoric al literaturii cunoașterea istoriei. Operele, de exemplu, ale lui **M. Kogălniceanu** sau ale lui **Heliade Rădulescu**, nu pot fi înțelese, dacă nu cunoaștem împrejurările istorice din secolul al XIX-lea, în care au trăit și activat ei. Iar istoria literaturii noastre religioase, nu se poate înțelege fără a cunoaște evenimentele, prin care a trecut biserica noastră. Deci, istoria bisericii este necesară pentru studiul istoriei literaturii vechi. Deasemenea, literatura veche religioasă (în parte și cea profană) se găsește în legătură strânsă cu istoria artei. Istoria miniaturei și a ornamentului și mai cu seamă iconografia, sunt în legătură strânsă cu literatura. O încercare foarte reușită de a face legătura între istoria literaturii și iconografia noastră veche ne-o dă d. **Cartojan** în lucrarea sa: „Cărțile populare în literatura românească” (Vol. II. București, 1938).

IZVOARELE LITERATURII ROMÂNEȘTI.

Izvoarele pentru literatura modernă formează numeroasele noastre biblioteci, în frunte cu cea mai bogată bibliotecă din Sud-Estul Europei, biblioteca Academiei Române. Pe lângă numeroasele manuscrise ale autorilor moderni, aici găsim un tezaur întreg de manuscrise și tipăriri vechi. Numărul manuscriselor vechi se ridică la peste 6000, din care 1061 au catalog tipărit (3 volume, al 4-lea este aproape gata), iar restul în parte (dela No. 2939 și până la sfârșit), au un inventar scris sumar. Un număr de manuscrise nu prea mare, alături de numeroase cărți, care privesc literatura noastră nouă, se găsește în bibliotecile universităților noastre dela București, Cluj, Iași și Cernăuți, și pe la unele mănăstiri din Bucovina și Basarabia (acele din Vechiul Regat au fost trecute la Ac. Română), la seminarul din Blaj și la muzeul de istorie și ar-

heologie bisericească din Chişinău. Tipărituri vechi se mai găsesc aproape la toate bisericile mai vechi din ţară, precum şi în unele colecţii particulare.

Din manuscrisele noastre vechi s'au publicat foarte puţine texte (cele dintâi texte româneşti şi câteva de mai târziu), şi acestea nu întotdeauna în ediţii critice. Iată de ce, un cercetător al literaturii noastre vechi are nevoie să se adreseze direct izvoarelor.

Critica textelor.

După pregătirea bibliografică a materialului, urmează al doilea moment în cercetare, — studiul textului monumentului literar, sau mai bine zis **critica textului**. Această operaţie este cunoscută bine de către gramaticii alexandrini, cari corectează textele vechi; în epoca Renaşterii umanistii reinvie metodele vechi ale criticii textelor greceşti şi latineşti în vederea stabilirii autenticităţii lor şi a restabilirii textelor vechi.

Rareori manuscrisele vechi s'au păstrat în autograf, adică în scrierea autorului; în majoritatea cazurilor ele ne vin în copii, una sau mai multe, de obicei pline de greşeli ale copiştilor. Regretatul profesor Demostene Russo ne-a lăsat o excelentă lucrare cu privire la critica textelor¹⁾. Greşelile provin din mai multe cauze, dintre care primul loc îl ocupă neglijenţa şi lipsa de cultură a copiştilor, cari erau la noi în majoritatea cazurilor călugări. Greşelile se pot datora şi însăşi autorului, care „scriind repede sau dictând într'un moment de distracţie, poate să scrie sau să dicteze un cuvânt fals”, care rămâne în text²⁾. Copistul, fie din nebăgare de seamă, fie din cauză că a citit greşit un anumit loc în text, fie că a omis sau a

1) D. RUSSO. Critica textelor şi tehnica ediţiilor. Bucureşti. 1912. Extras din Buletinul Comisiei istorice a României, Vol. I. (1912).

2) Ibid., p. 18.

repetat o literă, un cuvânt sau o frază, — înmulțește greșelile. Acestea ar fi greșeli involuntare.

Modificarea textelor putea fi și voită. Din aceste „greșeli” voite, **D. Russo** distinge următoarele:

1. **Interpolațiuni**, când copistul pentru a completa o lacună în text, sau pentru a explica un text sau a-l îndrepta, introduce un text nou; interpolațiunile pot fi introduse și de către autor. Interpolațiunile explicative de pe marginea textelor se numesc glose.

2. **Prelucrări**, când copistul schimbă intenționat sensul textului, pe care poate nu l-a înțeles sau l-a înțeles greșit, sau conținutul nu este pe placul lui. Exemplul clasic al unei asemenea prelucrări este Letopisețul lui **Grigore Ureche** prelucrat de către **Simeon Dascălul** în așa fel, încât d. profesor **C. C. Giurescu**, după o migăloasă critică a textului în diferite copii, atribuie cronică la doi autori, lui **Gr. Ureche** și **Sim. Dascălul** (Letopisețul Țării Moldovei... întocmit de **Grigore Ureche** vornicul și **Simeon Dascălul**. Ediția de Constantin C. Giurescu. Craiova, 1934).

În legătură cu „prelucrările” operelor literare, este nevoie să amintim și de falsificarea lor. Falsificări, după părerea lui **Russo**, s’au făcut din motive patriotice, religioase, sau pentru câștig. Exemplu e cronică lui Huru, tipărită la 1856 de Costachi și Antohi Sion.

3. **Intinerirea textelor**, când copistul reface un text învechit, după părerea lui, „potrivit cu gustul și rostirea contemporanilor” lui. Sunt și cazuri când copistul modifică textul în dorința de a-l transpune în dialectul în care vorbește el. Adeseori se strecoară greșeli de ortografie provenite din cauza pronunțării copistului.

4. Greșeli mecanice, când „la unele manuscrise lipsesc foi, sau caiete, sau foile sunt amestecate” (op. cit., p. 30).

Ca să putem restabili autenticitatea textului, se cere studierea manuscriselor. Dacă opera s’a păstrat într’o singură copie sau original, chestiunea se prezintă mai ușoară. Dacă însă ea se păstrează în mai multe copii, se

cere studierea tuturor, colaționarea textelor și clasificarea lor după un anumit principiu (cronologic, lingvistic, identice și disparate, etc.). Această operație duce la stabilirea „redacțiilor” operei pe care o cercetăm, la stabilirea „izvoadelor”. În felul acesta se poate restabili și „arhetipul” sau „prototipul”, adică redacția care se apropie mai mult sau mai puțin de original.

Critica textelor se aplică nu numai la cercetarea operelor literaturii vechi, ci și a celor moderne. Operele publicate până acuma din literatura noastră veche și cea modernă nu întotdeauna au fost însoțite și de o critică a textelor; abia în ultimele două-trei decenii încep să fie tipărite ediții critice, însoțite de tot „aparatură critică”, necesar oricărei lucrări științifice.

De o mare însemnătate pentru orientări în critica textelor este lucrarea prof. **Friederich Blass**, care vizează textele autorilor clasici, dar care este foarte utilă și pentru noi. Lucrarea (*Hermeneutik und Kritik*. Nördlingen, 1888), a fost publicată și în rusește (Odesa. 1891). Amintim de asemenea și lucrarea lui **Giorgio Pasquali**: *Storia della tradizione e critica del testo* (Firenze, 1934).

CUNOȘTINȚELE ISTORICO-LITERARE LA ROMÂNI.

Preocupările istorico-literare la Români sunt relativ de dată recentă: începuturile lor nu datează înainte de secolul al XIX-lea. A existat însă dela începutul vieții noastre culturale o tradiție a cărții. Grija, cu care sunt transcrise cărțile noastre vechi, chiar cele slavonești, gustul artistic, cu care sunt zugrăvite vignetele și miniaturile noastre, precum și literile inițiale, scrise în aur, chinovar și verde, — toate acestea la un loc denotă că în vechime exista un cult pentru carte, că ea era iubită și apreciată.

Scoarțele, în care sunt îmbrăcate cărțile vechi, executate cu atâta măiestrie, lucrate în piele, sau acoperite cu basoreliefuri de metale prețioase, indică că manuscrisele și cărțile noastre tipărite erau destinate pentru păstrare. Dovadă că au existat biblioteci mari, sunt manuscrisele și tipăriturile vechi, ce s'au păstrat prin mănăstirile noastre, de unde în parte au trecut la Academia Română. Cataloagele, sau mai bine zis, inventarele mai recente, ce s'au păstrat în biblioteca Academiei, confirmă această părere. Biblioteci, desigur, aveau și curțile domnești. Este cunoscut catalogul vastei biblioteci a lui Nicolae Mavrocordat, care mai târziu a intrat în proprietatea mănăstirii Văcărești, catalog ce se păstrează la aceeași Academie¹⁾. Cărturarii noștri, desigur, aveau și ei bibliotecile lor, aveau și cunoștințe despre cărți. Mitropolitul Varlaam a aflat despre existența catehismului calvinesc dela „**boiaru cinstit și sloveasnic... dumnealui Udriște Năsturel**”, care i-a arătat catehismul „**în mijlocul altor cărți**”. Adică, Udriște Năsturel avea biblioteca lui proprie. Deci, cărturarii noștri principali, cum au fost Mitropolitul Varlaam al Moldovei, Eustatie Logofătul, mitropolitul Dosoftei, ca și cronicarii noștri își aveau bibliotecile lor. Cunoscutul cărturar din sec. al XVIII-lea, Vartolomeu Măzăreanu, în testamentul său („Diata”), amintește și despre cărțile sale. Un catalog al unei biblioteci boeresti, al lui Constantin Tufescu, dela anul 1840, se găsește în posesiunea noastră. Deci, curțile și episcopii noastre, mănăstirile și boerii mai de seamă aveau biblioteci în vechime. Cărțile circulau la noi, ele se aduceau din străinătate, dela vecinii noștri ortodocși, după cum mărturisește corespondența ce s'a păstrat dela unii vlădici români (de exemplu, Dosoftei mitrop.), sau cum se vede din „precuvântările” la unele tipărituri vechi.

1) Catalogul a fost publicat de către profesorul N. Iorga în Colecția documentelor Hurmuzache. Vol. XIV.

Cărțile sfinte servesc drept ofrandă din partea credincioșilor la biserici sau mănăstiri, „pentru pomenirea sufletelor” celor cari le donau, cu formula blestemului („să fie proclat și triclet”) pentru acei ce le-ar fi înstrăinat.

Existența bibliotecilor și a oamenilor pasionați pentru carte presupune și cunoștințe bibliografice pentru cei ce le posedau. Cărturarii din vechime apreciau cărțile potrivit cu gusturile lor, cu concepția lor religioasă. Mitropolitul Varlaam găsește catehismul calvinist plin „de otrăvă de moarte sufletească”. Cărturarii aveau idee despre cărțile bune sau rele, admise sau neadmise de biserică, din „**indicele**” cărților interzise, care circulau la Slavii ortodocși, la început cei din partea dreaptă a Dunării, iar ceva mai târziu și la cei de Nord. În biblioteca Academiei Române (N. 1570) s'a păstrat un asemenea indice din secolul al XVII-lea „**de cărțile pre care le primeaște săborneasca apostoleasca bisearică și pre care se cade a le citi**” și de „**cărțile ceale mincinoase, pre care nu se cade a le ține și a le citi drept credincioșii hristiani**”¹⁾.

O întregă breaslă de copişti, de traducători, de „dacăli de slovenie” sau de „elenie”, de gramatici, de diaci, serveanu cauza literaturii vechi, începând cu cărțile slave dela noi și până pela sfârșitul secolului al XVIII-lea. Toți acești oameni ai cărții se trudeau la „tălmăcirea” cărților, la copierea lor, și, desigur, câteodată la corectarea unor greșeli, fără ca acești modești muncitori pe ogorul literaturii să se avânte spre studii mai temeinice în domeniul literaturii. Interesul pentru istoria literaturii vine la noi cu mare întârziere.

Desigur, că oamenii de carte din vechime aveau și cunoștințe teoretice asupra literaturii. Versificatorii noștri din secolul al XVII-lea, acei ce scriu „stihuri” la stema țării, sau dedicații personalităților de seamă, precum și

1) N. CARTOJAN. Cărțile populare în literatura românească. Vol. I, Buc., 1929, pp. 22, 267—271.

Miron Costin și Mitropolitul Dosoftei știau să aprecieze valoarea poeziei, cunoșteau și regulile versificației, pe care le-au învățat din școlile poloneze. Mitropolitul Dosoftei în „Cuvântul” său către cititor din Psaltirea în versuri (Uniev. 1673), vorbește despre figurile retorice din limbă, vorbirea directă, alegoria, metafora, și arată tehnica „stihurilor”, adică scrierea „cu număr întocmai de silabe”, care are „în cozile stihurilor pre o glasnica într'un chip tocmit”.

Cunoștințe mari în domeniul scrierilor Sf. Părinți și ai literaturii clasice precum și a celei românești din primele decenii ale sec. al XIX-lea, le are și unul din admiratorii artei poetice, Ioan Prale din „Jașul Moldovei”, autorul unei psaltiri în versuri. El afirmă că psaltirea este „o adunare de cântece scrise și cântate... o prea frumoasă poezie”. Psaltirea în originalul evreesc este pătrunsă „de înălțimea duhului, care o înviază”. Ea este străbătută de „mai multe idei”, decât în vestiții poeți ai vechimii: Omer și Virghilie”. Vorbind despre „stilul slobod” (proză) și despre „stilul poeticesc”, Prale adaugă: „Nimica nu e așa pătrunzătoriu, nimic așa mișcătoriu și la ceale mai împetrite inimi, decât o poezie bine alcătuită. Aceasta moaie inimile ceale învârtoșate, suflă curagiu în ceale desnădăjduite; pe scurt lucrează ca o maghie ori în ce suflet”. Dând exemplul lui Orfeu, care îi îmblânzește pe sălbateci, Prale adaugă: „Această maghicească putere a poeziei au priceput-o mulți și din Sf. Părinți”. O serie de părinți, ca „Ieronim, Lactanție, Augustin, Amvrosie, Chiprian și alții, toate orațiile lor cu oareșcare arome poetice le-au presurat”. Mai vorbește și despre versurile la Greci și Romani, despre mai mulți Sf. Părinți, ca, de exemplu, episcopul Amvrosie, „a căruia stihuri sânt într'adevăr amvrosie și nectar”. Prale apreciază meritele mitropolitului Dosoftei, ale lui Eufrosin Poteca, însiră mai departe un rând de scriitori din Ardeal, Muntenia și Moldova, ca T. Corbe, Vasile Aron, Ioan Barac, Ștefan Crișan, Văcăreștii,

Gh. Slătineanu, B. Paris Mumuleanu, Al. Beldiman, C. Conachi, N. Dimache și Gh. Asachi, bărbați cari „nu puțin folos (au) adus literaturii românești”. Șirul scriitorilor se completează cu mai multe nume din literatura veche, ca Grigore Țamblac, Dimitrie Cantemir, Gr. Ureche, Miron Costin, Petru Movilă, episcopii Damaschin și Chesarie, etc. După cum vedem, I. Prale a fost unul din primii noștri scriitori, cari se orientează bine în literatura noastră veche și nouă până în timpurile lui.

Cea dintâi schiță cu privire la istoria literaturii românești se datorește lui **Mihail Kogălniceanu**. Fiind student la Berlin, abia la vârsta de 20 ani, **M. Kogălniceanu** face o încercare de a arăta străinătății, că și Românii își au literatura lor. El scoate în anul 1837 un studiu sub titlul: „**Romänische oder walachische Sprache und Literatur**” (reeditată în anul 1895 de fiul său Vasile Kogălniceanu, București). **Kogălniceanu** afirmă, că „încă înainte de secolul al XI-lea se găsesc unele documente mici scrise românește” (pag. 29, ed. 1897). Cea dintâi tipăritură, după **Kogălniceanu**, apare în anul 1580; slavonismul fu izgonit din Moldova în anul 1643 de către Vasile Lupul, iar în Muntenia în anul 1697 (Ib., p. 30). În dorința de a arăta că Românii au o tradiție literară și culturală, **Kogălniceanu** se oprește asupra colecțiilor de legi vechi și insistă asupra istoriografiei noastre. Câteva pagini sunt consacrate literaturii moderne din vremea sa (**Asachi, Eliade Rădulescu, Ioan Văcărescu**).

În stadiul în care se găseau studiile istorico-literare la noi, în lipsa completă de materiale publicate, greșelile în lucrarea de mai sus erau inerente. Însă constatarea existenței unei literaturi la noi, a unei tradiții culturale și încercarea de a aranja faptele istorico-literare în ordinea cronologică și punerea lor în oarecare perspectivă istorică, merită să fie luate în seamă. De aplicarea vreunei metode științifice nu poate fi vorba aici. În lucrarea

lui **M. Kogălniceanu** se simte influența romantismului cu admirația lui față de trecut.

Inventarierea și publicarea materialului istorico-literar necesar oricăror studii mai serioase pe terenul literar o începe același **Kogălniceanu** prin publicarea „Letopisețelor Țării Moldovei”, care apar în 3 volume la Iași, în anii 1845—1852 (prima ediție).

Tipărită fără o critică necesară a textelor, această colecție de cronică a avut totuși o mare importanță pentru istoriografia noastră; în același timp ea servește și ca material de mare valoare pentru istoria literaturii.

I. H. Rădulescu, înflăcăratul popularizator al cunoștințelor literare și promotorul unei vaste mișcări culturale la noi de pe la jumătatea secolului al XIX-lea, este un bun cunoscător al literaturilor europene, din care face și numeroase traduceri. El publică în „Curierul românesc”, mai multe articole de critică literară și ne dă informații cu privire la scriitorii noștri din epoca lui¹⁾ scrie articole la moartea unor scriitori români (**B. P. Mumuleanu**, **I. Văcărescu**), face un „apel” pentru literatura românească²⁾, alcătuește un „dicționar literar”; etc. În anul 1845 H. Rădulescu publică și niște articole cu privire la poezia lirică („Poetul lamartinian”, „poetul intim”, „poetul urlător”, „poetul dinastic”, „poetul rebusian”, „poetul umanitar”, „poetul biblic”). Are un articol „Despre tragedie”. În cele trei volume de „Cursul întreg de poezie generală”, pe lângă numeroase traduceri din diferiți autori, găsim și traduceri și scrieri teoretice cu privire la literatură. Astfel, aici se publică „Arta poetică” a lui **Boileau**, un tratat de versificație, ceva „Despre epopee”, etc.

I. H. Rădulescu nu ne dă un sistem de cunoștințe mai precise asupra literaturii; pentru așa ceva lui îi lipsește și

1) I. H. RĂDULESCU. Literații români în „Curierul Românesc” N. 4, 1844.

2) Ibid. N. 4, 1843.

gustul necesar. În preocupările lui constante pentru cultură, se vede dragotsea lui mare pentru trezirea interesului față de literatură.

Cel mai strălucit reprezentant al școalei latiniste, Timotei Cipariu, publică cea dintâi crestomație de istorie a literaturii. În 1858 apare la Blaj „Crestomatia seau analecte literarie”, în care sunt adunate mai multe texte din literatura noastră din sec. al XVI-XVII-lea. Într-o „prefațiune”, Cipariu arată greutățile pe care le întâmpină la adunarea de materiale istorico-literare tipărite și în manuscrise, dându-și seama că „**una istoria literaria se poate interpreta numai atunci, când mai multe incuitori vor fi deschise înaintea**” lui (p. VII). Cipariu mai departe constată că literatura românească nu începe cu cele dintâi opere scrise, ci cu produsele literaturii orale, care au o vechime mare. După câteva date cu privire la romanitatea limbei noastre și cu mărturii istorice, în ce privește existența ei, ca limbă romană în trecut, Cipariu vorbește pe scurt de scriitorii din sec. al XVI-lea, printre cari sunt **Grigorie Ureche și Coresi**, împărțind scriitorii din secolul al XVII-lea în cei din „Transilvania”, „România” și „Moldova” (pp. XVIII—XXXVIII). Partea interesantă a cărții o constituie textele (pp. 1—256), publicate după acelaș sistem de împărțire, fragmente din literatura religioasă veche (cronicele lipsesc), din cărți tipărite, nu și din manuscrise. Cu toată aversiunea pe care o are Cipariu față de alfabetul cirilic, el întrebuițează pentru publicarea textelor acest alfabet: om de știință, bun filolog, Cipariu publică textele pe care le-a avut la îndemână după principii critice, așa cum le înțelegea el, — și fragmentele din crestomația lui nu sunt lipsite de interes nici astăzi.

Cu mult mai completă, dar poate mai puțin metodică și mai puțin interesantă pentru literatura veche, este crestomația lui Aron Pumnul, apărută sub titlul: „**Lepturariu românesc cules d'n scriptorii români**” (Tomnul I. 1862; tom. II, partea I-a, 1863; tom. II, partea II-a, 1863; tomul III,

1862; tomul IV, partea I, 1864; tom. IV, partea II-a, 1865, Viena). Autorul însiră în lucrarea sa scurte biografii ale scriitorilor și texte din operele lor. În rând cu scriitorii mari, la el găsim și autori fără importanță. În volumul III, Aron Pumnul publică și cunoscuta operă „**Cronica lui Huru**” sau a lui pseudo-Clanău, o falsificare grosolană apărută în anul 1856, fapt care dovedește lipsa de spirit critic la autorul creștomăției.

„Acela însă care în România a editat texte cu o pricepere necunoscută până la el și cu o îngrijire împinsă la extrem, este **Hasdeu**”¹⁾. Colecțiile lui de texte, „**Cuvenete den bătrâni**”, care cuprind vol. I, limba vorbită între 1550 și 1600 (București. 1878) și vol. II „**Cărțile poporane ale Românilor**” (București. 1879), ca și un supliment la vol. I (apărut în anul 1880), precum și vol. III ce cuprinde „**principii de lingvistică**” la „**Istoria limbii române**”; aceste opere sunt interesante nu numai ca ediție model de texte, ci și pentru conținut. **B. P. Hasdeu** pentru prima dată atrage atenția asupra unor texte necunoscute până atunci; în deosebi textele din literatura populară scrisă deschid căi nouă în studiul literaturii noastre vechi.

Opera lui **B. P. Hasdeu** în această direcție este completată cu lucrarea celui mai pasionat cercetător al literaturii noastre vechi, **M. Gaster**: „**Crestomația română. Textele tipărite și manuscrise (sec. XVI-XIX) dialectale și populare**”. Vol. I și II. Leipzig. 1891).

Meritul lui **Gaster** constă în faptul, că el se adresează izvoarelor originale, de unde reproduce textele, iar pe de altă parte textele lui prezintă un material în mare parte nou și anume: fragmente din o sută de manuscrise nepublicate până la el și din 50 de tipărituri vechi, deasemenea texte necunoscute (vol. I, p. VIII).

„**Introducerea**” la aceste texte (p. XIV—CXIII) pre-

1) D. RUSSO. Op. cit., p. 78.

zintă o succintă, dar substanțială istorie a literaturii române vechi. Urmărind operele literare în ordine cronologică și în legătura dintre ele, din punct de vedere lingvistic, **Gaster** împarte literatura în cinci capitole: I. **Teologia**, II. **Dreptul**, III. **Istoria**, IV. **Poezia sau literatura estetică** și V. **Literatura populară scrisă și nescrisă**. Schița lui **Gaster** cu privire la istoria literaturii române vechi, prețioasă prin datele ei exacte, este mai mult o schiță explicativă la textele, pe care el le publică, decât o istorie a literaturii, căci o istorie a literaturii cercetează operele literare și în legătură cu întreaga viață a poporului, influențele din afară, etc.

Schița de mai sus cu privire la istoria literaturii române, puțin dezvoltată, apare și în limba germană: **M. Gaster**: „**Geschichte der rumänische Literatur**”. În „**Grundriss der rumänischen Philologie**”. Strassburg, 1901.

Textele din creștomația lui **Gaster** sunt precedate și de o scurtă gramatică (pp. CXIV-CXLIX).

Importanța, care se dă istoriei literaturii în străinătate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, precum și înființarea de catedre de istorie a literaturii pe lângă Universitățile din București și Iași au avut ca rezultat apariția câtorva istorii ale literaturii române. În anul 1885, la Iași se tipărește prima ediție (a doua la 1894) din „**Istoria limbii și literaturii române**”, de **Ar. Densușianu**, profesor la Universitatea din Iași. Autorul își propune ca scop să înfățișeze „o icoană limpede a evoluției noastre literare și culturale”¹⁾. O jumătate din cartea lui **Densușianu** este consacrată istoriei limbii²⁾, parte care este la nivelul cunoștințelor lingvistice de atunci, dar învechită pentru zilele noastre. Istoria literaturii cuprinde literatura veche și cea

1) **AR. DENSUȘIANU**. Istoria limbii și literaturii române. p. III, ev. din 1894.

2) *Ibid.*, pp. 1—158.

nouă până la apariția cărții lui **Densusianu** și se împarte în capitolele următoare: 1) literatura populară scrisă și ne-scrisă, 2) Proza, 3) Filologia și 4) Poezia. Autorul acestei cărți este destul de bine informat, în ce privește perioada veche a literaturii; datele însă sunt scurte și adeseori eronate și nu sunt puse într'o legătură firească din care ar reieși evoluția literaturii noastre. Unele aprecieri cu privire la autorii moderni sunt cu totul subiective, chiar pline de patimă dusă la extrem. După părerile lui **A. Densusianu**, lirica lui **V. Alecsandri** este „fără adâncime în cugetare și fără energie în expresiune”¹⁾... De aici provine că poeziile lirice ale lui **Alecsandri** s'au putut prinde adânc și trainic în viața și sentimentul întregului popor român, cum au prins elegiile lui **Cârlova**, plângerile și baladele lui **Bolintineanu** și „Deșteaptă-te, Române” al lui **A. Mureșeanu**²⁾. „Cel mai genial dintre toți poeții noștri este incontestabil **Bolintineanu**” (p. 297). Aprecierile lui **A. Densusianu** cu privire la **M. Eminescu** sunt pur și simplu monstruoase. „**Mihail Eminescu** este cel dintâi poet bolnav sau desechilibrat în literatura română. Mama sa a fost bolnavă și își transmisese boala la toți copiii. El după o viață foarte desordonată înnebunește... El a fost aservit cu totul de ideile și vederile... filosofului pesimist dar epicurean **Schopenhauer** și așa numitul poet bolnav al Germanului **Heine**, deasemenea epicureu”³⁾. „El lumea românească n'o cunoștea și . poeziile sale nu posedă altceva etnic-românesc, nici ca natură înconjurătoare, țară și popor, nici ca viață etică” (i-bid.) **Eminescu** „predică idei funeste” de dărâmare a tuturor valorilor naționale. Sentimentul de iubire la **Eminescu** este bolnăvicios „și este atras numai de materia brută”⁴⁾ Și

1) Ibid., ed. 1895, p. 293.

2) Ibid., p. 244.

3) Ibid., p. 30.

4) Ibid., p. 302.

peste tot în poezia lui **Eminescu** „domină o atmosferă de lume moartă, mocnită și înăbușitoare, un sentiment posomorît de nemulțumire, un desgust bolnav de viață, fără a refuza însă ceva din plăcerile ei cele mai abrutizătoare“¹⁾...

Desigur, aici nu avem de aface cu o istorie a literaturii; care, ca orice știință, în primul rând trebuie să judece scriitorul și opera literară după anumite criterii obiective.

Cu mult superioară cărții lui **Ar. Densușianu** e opera colegului lui dela Universitatea din București, **V. Ureche** (și-a început cariera profesorală la Universitatea din Iași), intitulată „**Schițe de istoria literaturii române**”, (**București 1885**). Este un curs de istorie a literaturii, pe care l-a ținut la Universitate, editat însă pentru nevoile școlilor secundare. **Vasile Ureche** pune la început și unele probleme cu caracter metodologic. După **Ureche**, „istoria literaturii... ne dă cunoștințe de toate producerile inteligenței unui popor”²⁾; iar „istoria literaturii române are în vedere toate producerile scrise ale inteligenței poporului român”... „Manifestațiunile nescrise ale acestei inteligenți nu pot fi obiectul unei istorii a literaturii române”. Ar reieși din aceste cuvinte, că poezia populară n’ar putea face parte din istoria literaturii. **Ureche** își dă seamă că nu tot ce este scris este literatură. O operă literară se deosebește de alte opere prin faptul, că ea provoacă „emoții estetice”. Elementele „constructive” ale literaturii sunt „cugetarea” și „limba”³⁾. Urmează istoria literaturii cu un material informativ destul de bogat, ce cuprinde literatura noastră veche până pe la sfârșitul secolului al XVII-lea. **V. Ureche** este la curent cu tot ce se cunoștea acum 50 și ceva de ani în urmă, despre literatura noastră veche.

1) Ibid., p. 302.

2) Ibid., p. 4.

3) Ibid., p. 6.

Peste un an după apariția acestei cărți, **I. Nădejde** considerând cărțile lui **Ar. Densușianu** și ale lui **Vasile Ureche** „cu desăvârșire greșite”, scrie „**Istoria limbii și a literaturii române cu limbă, ortografie și grafic din toate veacurile, precum și cu bucăți literare alese, începând din cele mai vechi timpuri până astăzi, Iași, 1886**”.

Cea mai mare parte din această carte o formează istoria limbii române cu „scrierea” ei (pp. 3—411), pe care **Nădejde** o documentează cu texte vechi. Istoria literaturii propriu zisă nu cuprinde decât vre-o 70 de pagini (pp. 412—482), după care urmează fragmente din cronicari și din psaltirea în versuri a mitropolitului Dosoftei (pp. 413—615). Iată cum înțelege autorul acestei cărți literatura: „**sub numele de scrieri literare înțelegem pe acelea care lucrează asupra cetitorilor mai ales prin imagini și tablouri**”. **Nădejde** împarte „producerile” literare în „populare”, și „culte”; acele populare pot fi literatură „scrisă” și „nescrisă”. Și istoria literaturii a lui **I. Nădejde** conține greșeli, unele inerente timpului (cronica lui **Grigore Ureche** este atribuită lui **Nestor Ureche**, tatăl cronicarului, ca și în cartea lui **Ar. Densușianu**), iar altele lipsei de obiectivitate. Pe **Bolintineanu** îl reduce mai mult sau mai puțin la valoarea lui justă (are talent, dar nu este geniu), iar despre **M. Eminescu** crede că „**acest poet are în grad foarte înalt, mai pe sus decât toți ceilalți poeți români, darul de a ne sugera imagini, idei, simțiri prin cuvinte potrivit alese**”.

În acelaș deceniu apare și cartea lui **Alexandru Philipide** „**Introducere în istoria limbii și literaturii române**”, Iași, 1888.

Regretatul filolog ieșean la începutul cărții („Introducere”) emite și câteva păreri cu privire la istoria literaturii, pe cât de interesante, pe atât de arhaice. „**Cunoștințele omului**” spune autorul, „**sânt de trei feliuri cunoscute, ele împreună cu subdiviziunile lor, sub numele de**

genuri literare”¹⁾. Aceste genuri sunt „istoria”, „știința” și „poezia”. Acele „cunoștinți, care... reproduc în mod schimbat realitatea, prin aceia că separă elemente, care în natură sunt împreunate, și împreunează elemente, care în natură sânt separate... se numesc poetice, poesie”²⁾.

„Baza științei și a poeziei o formează istoria” (Ibidem). Noțiunea de „filologie”, **Philippide** o înțelege larg, așa cum o înțeleg Germanii. „Acea parte a istoriei, care are ca obiect de expunere viața omenească în toate manifestările sale, se numește „filologie”³⁾. Iar „acea parte a filologiei, care are ca obiect de expunere viața intelectuală, poartă numele de istorie literară”⁴⁾. „Viața intelectuală, — adică istoria, știința și poezia — manifestată prin scris, se numește literatură”⁵⁾. Iar „istoria literară este rezultatul literaturii unui popor, făcut fiind acesta rezumat pe baza cunoașterii prealabile a limbii în care sunt scrise operele literare”⁶⁾. Opera lui **Philippide**, după cum spune el, cuprinde „trei fragmente din filologie, anume de istoria limbii românești dela al XVI-lea secol până la 1821, de datele biografice asupra autorilor români, cari au scris în această scurgere de vreme și de datele bibliografice asupra cărților manuscrise și tipărite din acelaș timp”⁷⁾.

Cartea lui **Philippide**, înzestrată cu o mulțime de date bibliografice precise, este mai mult o istorie a limbii, decât a literaturii românești. Cu toate neajunsurile ei, opera aceasta este cea mai bună din cele relatate mai sus. Trecem cu vederea câteva cărți de istorie ale literaturii române de mai puțină importanță, cum sunt acea ale lui

1) AL. PHILIPPIDE, Op. cit., p. 9.

2) Ibid., p. 5.

3) Ibid., p. 6.

4) Ibid., p. 7.

5) Ibid., p. 8.

6) Ibid., p. 7.

7) Ibid., p. 17.

Ioan Lăzăriciu „Istoria literaturii români”, Ed. II. Sibiu (1902) a lui V. Gr. Pop: „Conspect asupra literaturii române”; București, 1875—1876 și G. Popescu: „Curs elementar de istoria literaturii române”, Buc., 1877, a lui W. Rudow („Geschichte des rumänischen Schrifttums bis zur Gegenwart”, Wernigerode, 1892), a lui Dr. G. Alexici „Geschichte der rumänischen Literatur”, Leipzig, 1906), a prof. Ghiță Pop („Abriss der Geschichte der rumänischen Sprache und Literatur”), ca să ne putem opri puțin asupra lucrării lui I. G. Sbiera: „Mișcări culturale și literare la Români din stânga Dunării în răstimpul dela 1504—1714”, Cernăuți, 1897. Opera profesorului bucovinean, cunoscut și prin publicarea „Codicelui Voronețean”, incoherentă ca plan, ne dă la început un fel de privire generală referitoare la stările culturale ale Românilor, după care urmează informațiuni cu privire la literatura noastră: 1) „pe teren teologic”, cu subdiviziuni: a) „scrieri educative”, b) „scrieri liturgice”, c) „scrieri dogmatice”, 2) pe „Terenul lumesc”, cu scrieri științifice, geografice, „limbistice”, „belletristice”, etc. Impărțirea cărții este haotică; unii din scriitori apar de câte două ori, sau mai bine zis, în două capitole; sub cuvântul de „belletristică”, I. Sbiera înțelege poezia populară orală („Baba Novac”) și scrisă („Alexandria”, „Esopia”). Cu toate greșelile pe care le face Sbiera, cu toate provincialismele, pe care le întrebunțează în studiul său, lucrarea lui ne dă informațiuni interesante cu privire la istoria literaturii române.

Din datele sumare, pe care le-am înșirat mai sus, cu privire la încercările de a da o istorie a literaturii române, reiese că aceste încercări întâmpină o mulțime de dificultăți. O istorie a literaturii nu se putea face la noi în condițiuni mai bune pentru motivul că materialul pentru istoria literaturii, manuscrisele și cărțile tipărite, erau împrăștiate pe la diferite mănăstiri și biserici. Academia Română începe să concentreze aceste materiale, operă care încă nu este terminată. Numeroși cercetători ai literatu-

rii noastre vechi, începând cu **Cipariu**, se trudesce să scoată la iveală acest material. Pe de altă parte, cercetătorii istoriei literaturii sunt stăpâniți de preocupări lingvistice, — moștenire, după cum am arătat și mai sus, dela reprezentanții școalei ardelenesti. La mulți din autorii citați mai sus, operele literare servesc mai mult pentru scopuri filologice. O istorie a literaturii, încadrată în evoluția vieții noastre culturale, și care urmărește geneza și procesul de dezvoltare a operelor literare sub raportul formei și al conținutului în legătură și cu viața literară la alte popoare, noi n'am avut până pe la începutul secolului al XX-lea.

O adevărată epocă în studiul istoriei literaturii românești o constituie monumentală operă a profesorului **N. Iorga**. Paralel cu numeroasele și variatele lui cercetări și publicări de texte pe terenul istoriei literaturii, **N. Iorga** scoate la iveală în anul 1904 „**Istoria literaturii religioase a Românilor până la anul 1688**” (București). Pentru prima dată se înfățișează literatura noastră religioasă din secolul al XVI-lea și al XVII-lea în dezvoltarea ei organică, nu ca o înșiruire de date biografice și bibliografice, și nici ca o adunare de texte.

În anul 1925 această lucrare apare completată cu capitole nouă cu privire la literatura populară, la literatura slavonă și la cronicarii din secolul al XVII-lea, cu întregul text revăzut și amplificat. Cartea poartă titlul „**Istoria literaturii românești**”, vol. I (București). Peste un an apare în continuare vol. II („Istoria literaturii românești” 1688—1780), care este o ediție nouă „revăzută și larg întregită” a „Istoriei literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688—1821)”, publicată în 2 volume încă în anul 1901 (București). La acestea se mai adaugă și cele trei volume din „Istoria literaturii românești din veacul al XIX-lea (vol. I, București, 1907; vol. II, București, 1908; vol. III, Vălenii de Munte, 1909).

Cu o adâncă înțelegere a lucrurilor, profesorul Iorga schimbă în mod radical directivele de care s'au călăuzit istoricii literaturii noastre înainte de dânsul. „Istoria literară”... spune el „trebuie să-și propoie un scop superior unui simplu indicator biografic și bibliografic”¹⁾. Scopul istoriei literaturii N. Iorga îl definește în felul următor: „A desface ideile și sentimentele ce stăpânesc o carte, a le pune în legătură cu acelea care rezultă din activitatea omenească, neliterară, a scriitorului, a suplini prin imaginația întregitoare, prin intuiție cât mai trebuie, multe lucruri care mai trebuie spre a desăvârși, pentru sine și pentru alții, o personalitate omenească, — aceasta e una din cele mai însemnate și, evident, mai grele sarcini ale istoriei literare”¹⁾.

Istoria literaturii cercetează „cele mai înalte manifestări” ale procesului de civilizație. Ea nu poate fi tratată „fără a se vorbi destul de pe larg de societatea timpului, de educația timpului și de acea parte din scrisul timpului, care nu e făcută pentru a manifesta o personalitate literară și științifică și care e chemată la lumină numai pentru a satisface o nevoie practică”²⁾.

Iorga, subliniază că istoria literaturii trebuie să fie tratată în legătură cu literatura populară și cu literaturile popoarelor, care au avut influență asupra literaturii noastre (greacă, în deosebi în sec. al XVIII-lea).

În ce privește metoda de cercetare a istoriei literaturii, N. Iorga crede, că „metoda veche de a înșira analiza operelor literare după vremea când au trăit autorii”³⁾, nu este metoda cea mai folositoare, și nici „sistemul” de a studia genurile nu se potrivește pentru studiul istoriei literaturii. Orice epocă este pătrunsă de un anumit spirit

1) N. IORGA, Ist. lit. românești. Vol. II. București. 1926. p. 7.

2) Ibid., p. 9.

3) Ibid., p. 14.

al poporului. „Evenimente politice și sociale, prefaceri religioase, influențe străine lucrează asupra acestui spirit, îl întăresc în direcția pe care o apucase, îl slăbesc sau îl îndreaptă aiurea. Și fiindcă acest curent se manifestă mai deplin decât oriunde în literatură, se vor manifesta în aceasta, pentru cine observă cu îngrijire, curente”¹⁾. „După curente deci vom studia această literatură”²⁾ spune profesorul Iorga.

Metoda pe care o aplică profesorul Iorga la studiul istoriei literaturii, așa cum reiese din rândurile citate mai sus, ca și din întreaga operă, este metoda istorică în sensul științific al cuvântului. Lucrările lui Iorga în domeniul istoriei literaturii sunt însoțite de o documentare extrem de bogată, de un material de informație care întrece orice așteptare, precum și de o intuiție științifică unică în felul ei.

O excelentă sinteză a istoriei literaturii noastre vechi ne-o dă profesorul Sextil Pușcariu în „**Istoria literaturii române. Epoca veche**”, carte care a văzut lumina tiparului sub forma de cursuri populare, ținute la Sibiu în anul 1920. Lucrarea apare în a doua ediție (Sibiu 1930), „revăzută și întregită, completată cu o bibliografie critică și un indice, cu 82 de ilustrații, dintre care șase planșe în culori”.

În introducere, autorul își precizează metoda pe care o urmează. „Noi nu facem aici un curs de literatură, ci de istorie a literaturii. De aceea scopul nostru nu poate fi analiza unor opere literare scoase din timpul în care au fost produse, nici a unor scriitori, rupți din șirul de înaintași și de contemporani, nici nu putem imita pe cei ce cred că într-o istorie a literaturii diferitele capitole pot fi împărțite după genuri literare. Grija noastră va fi, dimpotrivă, să arătăm în mod istoric, desvoltarea firească a

1) Ibid., p. 16.

2) Ibid., p. 17.

literaturii, ca partea cea mai nobilă a culturii noastre, urmărind-o în evoluțiunea ei”¹⁾). Consecvent cu aceste precizări, d. **Sextil Pușcariu** într’o limbă aleasă urmărește dezvoltarea literaturii noastre dela începuturile ei până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Folosindu-se de metoda evoluționistă, d. **Pușcariu** nu scapă din câmpul vederii sale împrejurările istorice, în care se nasc și se dezvoltă operele noastre literare, dar nu face abuz de date istorice. Iar acolo unde este nevoie, el recurge și la metoda biografică.

Lucrarea d. **Pușcariu** se împarte în următoarele patru capitole:

- 1) **Înainte de întâia carte românească.**
- 2) **Întăilele scrieri și tipărituri în limba română.**
- 3) **Epoca de înflorire (1630—1720).**
- 4) **Epoca de decadență.**

La cap. I autorul dă atenție dezvoltării artelor la noi și literaturii populare.

Profesorul dela Universitatea din Iași **G. Pascu** și-a dat și el tributul istoriei literaturii române. În anul 1921 el publică: „**Istoria literaturii și limbii române din secolul al XVI-lea**”, București, 1921, după care urmează „**Istoria literaturii române din secolul al XVII-lea**”, Iași, 1922 și „**Istoria literaturii române din secolul al XVIII-lea**”, București, 1926.

Primul volum din această serie de cărți consacrat literaturii din secolul al XVI-lea ca metodă este greșit, întrucât autorul nu face atât istorie a literaturii, cât filologie, confundând istoria literaturii cu istoria limbii. În volumele următoare d. **Pascu** se folosește de metoda biografică și bibliografică, astăzi destul de perimată. Cărțile prof. **G. Pascu** au fost criticate defavorabil de către unii specialiști. Socotim însă că în această privință s’a exagerat. Cărțile d. **Pascu** au și merite consi-

1) **SEXTIL PUȘCARIU**. Op. cit., Ed. II, p. 5.

derabile. Preciziunea datelor bibliografice precum și abundența lor, datele biografice cu privire la scriitori, precum și analiza operelor sunt de mare folos.

Cu privire la epoca slavonismului în literatura noastră veche este interesantă cartea d. **Alexe Procopovici**: „**Introducere în istoria literaturii vechi**”, Cernăuți, 1922. După o „introducere” și o amplă bibliografie, autorul se oorește asupra creștinismului la noi, trecând apoi la „perioada heghemoniei bulgaro-slavone”, insistând asupra vieții noastre cultural-religioase. Capitolele cu privire la Neagoe Basarab și la cele dintâi tipărituri sunt bune. Autorul consacră lui **Grigore Țamblac**, unul din scriitorii importanți, deși străin de origine, abia câteva rânduri.

În anul 1940—1942 apar două volume din „Istoria literaturii române vechi” a profesorului N. Cartoian, din care deocamdată lipsește secolul al XVIII-lea. Ea cuprinde întreaga noastră literatură veche „până la Șerban Cantacuzino și D. Cantemir”. Lucrarea de mai sus se distinge printr'o succintă, atentă și serioasă expunere a dezvoltării literaturii noastre vechi în cadrul vieții culturale și în parte sociale a Românilor. „Istoria literaturii române vechi” a prof. N. Cartoian este înzestrată cu o bogată armătură bibliografică a problemei și ilustrată cu o serie de reproducții artistice (miniaturi, inițiale, vigniete, texte, autografe, vederi de mănăstiri) din monumentele noastre literare și culturale vechi, ce ar atinge mai mult domeniului istoriei artei vechi românești; în frumoasa lucrare se ignorează pătrunderea masivă în literatura noastră veche a cărților venite prin filiera slavă. Rămâne, să trecem în revistă și „Istoria literaturii române” a prof. G. Călinescu. Tipărită (1941) în condițiuni tehnice excelente, vasta lucrare tinde să ne înfățișeze întreaga noastră literatură „dela origini până în prezent”. Pornind dela ideea, că istoria literaturii de până acuma a avut un caracter de „pură erudiție” (filologică sau istorică), autorul ar fi

vrrut să ne dea „întâia istorie a literaturii române în înțelesul propriu” (Prefața).

Prof. G. Călinescu crede, că în cercetările noastre istorico-literare s'a făcut „o pioasă confuzie între cultură și literatură” (Ibidem). „Nu intră”, scrie autorul, „în cadrul literaturii decât scrierile exprimând complexe intelectuale și emotive, având ca scop (ori cel puțin ca rezultat) sentimentul artistic. Inșă tipăriturile lui Coresi nu au nici cea mai mică atingere cu acest grup de fenomene” (Ibidem). Și atunci autorul în tendința de izolare a „cultură-lului de artistic” și condus de „criteriul estetic” înlătură aproape toată literatura religioasă, dând o mică atenție istoriografiei noastre (din aproape o mie de pagini, literaturii vechi sunt consacrate abia vreo 50). Evident, că în cazul de față avem de a face cu o gravă eroare de ordin metodologic, sau mai bine zis, o „confuzie” între critica și istoria literaturii. Nu se pot ignora manifestările spiritului românesc în forma cuvântului în cei vreo 400 de ani de viață, dela începutul scrisului nostru și până la literatura modernă. Călăuzit de principiul aprecierii estetice, prof. Călinescu ne dă un șir nesfârșit de portrete literare, adeseori excelente, din literatura noastră modernă. Dar și aici autorul nu este tocmai consecvent: ce are, de exemplu, cu „sentimentul” estetic și cu „complexul” emotiv prof. Al. Rosetti, un bun filolog și istoric al limbei, sau Radu Rosetti (tatăl), un excelent cercetător al stărilor sociale din trecutul neamului nostru? Sau ce au de a face cu literatura un șir de submediocrități contemporane, fel de fel de scriitori fără valoare, începători, din care unii nu cunosc bine chiar limba românească? Această confuzie de „valori” ne face impresia, că în galeria portretelor nu s'a făcut un discernământ serios, ceea ce face să nu căpătăm o idee mai clară asupra evoluției literaturii noastre. Cu toate acestea, dragostea cu care prof. Călinescu a adunat un imens material istorico-literar, ilustrat cu numeroase desene și fotografii, multe inedite, și mai

ales faptul, că autorul are un real talent critic, ne face să afirmăm, că lucrarea de mai sus este de un real folos, deși ea nu este o istorie a literaturii.

Nu vom înșira aici numeroasele cărți de istorie ale literaturii române pentru cursul secundar. Unele din aceste cărți sunt de o valoare incontestabilă (de exemplu cărțile lui **M. Dragomirescu** și **G. Adamescu**), iar lucrările lui **Petre Haneș** în domeniul literaturii moderne în special, sunt de un interes deosebit. Nu ne vom opri deasemenea nici asupra istoriilor literaturii românești moderne, cum sunt valoroasele cărți ale regretaților **Ovid Densușianu** sau **Bogdan Duică**, și nici studiile și criticile substanțiale ale prof. **D. Caracostea**, precum nici lucrările promițătoare ale tânărului profesor **D. Popovici** sau frumoasa și sugestivă carte asupra literaturii românești a profesorului **Basil Munteanu**, scrisă în limba franceză, cu caracterizări nimerite și cu portrete literare excelente (**B. Munteanu**, *Littérature roumaine*. Paris, 1938).

Cadrul preocupărilor noastre este literatura veche, unde perspectivele îndepărtate ne dau puțința s'o cercetăm cu mai multă obiectivitate și unde și metodele de cercetare se pot aplica cu mai mare succes.

BIBLIOGRAPHIE

1. Акад. В. Н. Перетц. Краткій очеркъ методологіи исторіи русской литературы. Петроградъ, 1922.
2. В. В. Сиповскій. Исторія литературы, какъ наука. С. Петербургъ. 1903.
3. Проф. П. М. Бицилли. Очерки теоріи исторической науки. Прага. 1926.
4. Проф. Е. Ф. Шмурло. Введение въ русскую исторію. Прага. 1924.
5. Проф. Н. Лаппо-Данилевскій. Методологія исторіи. Vol I, 1910. Vol. II, 1913.
6. G. LANSON: „La méthode de l'histoire littéraire” in „Revue du Mois”, 1910.
7. BRUNETIÈRE: L'évolution des genres dans la littérature, 1890.
8. А. М. Евлаховъ. Опытъ историко-литературной методологіи. Варшава. 1910, 1912, 1917.
9. Деревницкій. О началѣ историко-литературы хъ занятій въ древней Греціи. 1891.
10. LANGLOIS CH. — SEIGNOBOS CH.: Introduction aux études historiques. Paris, Hachette, 1898.
11. G. RENARD: La méthode scientifique de l'histoire littéraire. Paris, 1910.

12. E. ELSTER: Principien der literaturwissenschaft, Wien, 1897. Halle, 1911.
13. Н. Кареевъ. Литературная эволюція на западѣ. Воронежъ. 1886.
14. А. Веселовскій. Постепенное развитіе метода исторіи литературы, ея методы и задачи. Петербургъ. 1884
15. В. М. Истринь. Опытъ методологическаго введенія въ исторію литературы XIX столѣтія. С. Петербургъ. 1907.
16. WERNER MAHRHOLZ: Literargeschichte und Literaturwissenschaft. Berlin, 1923.
17. LEONHARD BERIGER: Die literarische Wertung. Halle, 1938.
18. IULIUS PETERSEN: Die Wissenschaft von der Dichtung. Berlin. 1939.
19. HORST OPPEL: Die Literaturwissenschaft in der Gegenwart. Stuttgart, 1939.
20. FRIEDRICH BLASS: Hermeneutik und Kritik. Nördlingen. 1886. Ediția rusească, Odesa. 1891.
21. FERNAND BALDENSPERGER: La littérature. Création, succès, durée. Paris. 1913.
22. GUSTAVE RUDLER: Les techniques de la critique et de l'histoire littéraires. Oxford, 1925.
23. GUIDO MAZZONI: Avviamento allo studio critico delle lettere italiane. Firenze, 1923.
24. VITTORIO TURRI-UMBERTO RENDA: Dizionario storico-critico della letteratura italiana. Torino, 1941.
25. PASQUALI GEORGIO: Storia della tradizione e critico del testo. Firenze. 1934.

TABLA DE MATERIE

	<u>Pag.</u>
In loc de prefață	3
Literatura	5
Istoria literaturii	15
Cunoștințele istorico-literare la popoarele antice.	21
La Greci	21
La Romani	25
In Epoca bizantină	26
Evul Mediu	27
Epoca Renașterii și vremurile noi	29
Metodele de cercetare în istoria literaturii	47
Metodele subiective: estetică	47
etică	48
sociologică	53
Metodele obiective	54
istorică	54
istorico-psihologică	56
istorico-culturală a lui Hip. Taine	58
istorico-comparativă	61
evoluționistă	62
filologică sau exegetică	63
Discipline auxiliare pentru cercetările istorico-literare.	66
Izvoarele literaturii românești	68
Critica textelor	69
Cunoștințele istorico-literare la Români	71
Bibliografie	93
Tabla de materie	95

VERIFICAT
1987

BIBLIOTECA
UNIVERSITĂȚII
BUCUREȘTI

VERIFICAT
2017

Această lucrare s'a tipărit
în 2050 exemplare.

VERIFICAT
2007

